

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Bethlehem in de Bangert : een historische en archeologische studie naar de ontwikkeling van een vrouwenklooster onder de Orde van het Heilig Kruis in het buitengebied van Hoorn (1475-1572)

Schrickx, C.P.

Citation

Schrickx, C. P. (2015, May 19). *Bethlehem in de Bangert : een historische en archeologische studie naar de ontwikkeling van een vrouwenklooster onder de Orde van het Heilig Kruis in het buitengebied van Hoorn (1475-1572)*. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/33034>

Version: Corrected Publisher's Version

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/33034>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Cover Page

Universiteit Leiden

The handle <http://hdl.handle.net/1887/33034> holds various files of this Leiden University dissertation.

Author: Schrickx, Christianus Petrus (Christiaan)

Title: Bethlehem in de Bangert : een historische en archeologische studie naar de ontwikkeling van een vrouwenklooster onder de Orde van het Heilig Kruis in het buitengebied van Hoorn (1475-1572)

Issue Date: 2015-05-19

Bangerl bij Noorn.

Na Groete. J.

11-1 De brug met het smeedijzeren hek gaf toegang tot het huis Bethlehem omstreeks 1900.

11

Het huis Bethlehem

11.1 Inleiding

Met de omwenteling in 1572 kwam een einde aan het kloosterleven in West-Friesland. De kloosters en conventen werden afgebroken of kregen nieuwe bestemmingen. Geleidelijk raakten ze in de vergetelheid. De naam Bethlehem bleef nog eeuwenlang verbonden aan een boerenwoning in de Bangert. Dit is de woning die Sebastiaan Centen in 1738 bezocht en waarover hij in de uitgave van de kroniek van Velius in 1740 schrijft. Met hem zijn we dit boek in hoofdstuk 2 begonnen. Het was volgens hem 'klaar te zien, dat dit huis een overblyfsel is van het klooster Bethlehem, gelyk het ook thans noch by de Huisluiden daar omtrent aldus genoemd word'.¹ Over deze boerenwoning, of eigenlijk beter tuinderswoning, gaat dit laatste hoofdstuk. Wat bleef er van het klooster over? Wie woonden hier? Hoe zag het voormalige kloosterterrein eruit? En wat zegt dit over de inrichting van het terrein toen het klooster nog bestond? Deze historische schets van de tijd na opheffing van het klooster is van belang om de aangetroffen archeologische resten, zoals uiteengezet in hoofdstuk 7, juist te interpreteren.

11.2 Het beheer van de voormalige kloostergoederen

In hoofdstuk 9 is reeds uiteengezet dat de stad Hoorn het beheer over de kloostergoederen direct in 1572 van de kloosters en conventen in Hoorn en omgeving overnam. Hiervoor werd een boekhouding bijgehouden, waarvan de titel van het eerste register luidt: 'Die qoeiere van landen huisen ende renten der baghynen cloosteren binnen hooren ende betlehem in westerblocker verhuert bidie baghynen ende die huieren verschenen anno XVc LXXII syn ontfangen bi Cornelis Berckhout ende by Cornelis Allinckxz.'.² Op 6 maart 1573 kreeg Hoorn toestemming om de inkomsten hieruit te gebruiken om de oorlog te financieren.³ Op 23 maart 1574 was er nog enige discussie binnen de vroedschap van Hoorn of men de goederen van Bethlehem, het klooster dat niet binnen de jurisdictie van Hoorn was gelegen, zou separeren van de goederen van de vrouwenconventen in de stad.⁴ De zusters van Bethlehem waren samen met die uit Hoorn gealimenteerd, waardoor ook het beheer van de goederen tot op dat moment gezamenlijk werd gedaan. Uiteindelijk is besloten dat zo te laten want uit de boekhouding blijkt dat er geen separatie van goederen heeft plaatsgevonden. Op 23 mei 1577 kregen de steden de goederen van de kloosters die binnen hun stad waren gelegen definitief toegewezen.⁵ Een uitzondering werd gemaakt voor de bezittingen van de abdij van Egmond, klooster Nieuwlicht en klooster Pietersdal.⁶ Deze drie mannenkloosters hadden veel grondbezit dat verspreid over een groot gebied lag. In 1584 werd besloten

1 Velius, *Chronyk*, 363.

2 WFA, OAH, inv.nr. 840, bergnr. 1978.

3 Velius, *Chronyk*, 364.

4 WFA, OAH, inv.nr. 149, bergnr. 91, fol. 70r.

5 WFA, OAH, inv.nr. 158, bergnr. 151, fol. 17r.

6 De landerijen van de Hoornse vrouwenconventen werden dus niet verloot, zoals wel eens ten onrechte wordt beweerd: Out, 'Kloosterorden in Hoorn', 20; Boschma-Aarnoudse, 'Sint-Cecilia na de Hervorming', 67.

dit tussen de zeven steden van het Noorderkwartier, namelijk Alkmaar, Hoorn, Enkhuizen, Edam, Monnickendam, Medemblik en Purmerend, te verloten. De verdeling verliep niet vlekkeloos, want de eerste verloting van 19 mei 1584 werd ongedaan gemaakt omdat geen rekening was gehouden met de lasten (de tienden, morgengeld, lasten aan onderhoud dijken e.d.) die op die goederen rustten.⁷ Op 20 en 30 mei 1584 vond een nieuwe verloting plaats. In de boekhouding uit 1585 komen we voor het eerst de landerijen tegen die van deze kloosters aan Hoorn zijn toegewezen.⁸ Hoorn verwierf uit het voormalige bezit van Nieuwlicht land in Berkhout, Hoorn, Venhuizen, Wijdenes, Zwaag en Haringhuizen (onder Schagen). De oppervlakte van deze grond was in totaal 30 morgen en 392 roeden. Alkmaar kreeg land in Hoorn, Oosterblokker, Sijbekarspel, Westwoud, Wognum, Zwaag, Haringhuizen en Heemskerk, dat van Nieuwlicht was geweest.⁹ In Edam is een rekening van de inkomsten uit land afkomstig van de abdij van Egmond en Nieuwlicht bewaard gebleven.¹⁰ Hieruit blijkt dat Edam uit het voormalige grondbezit van Nieuwlicht in totaal 27 morgen en 80 roeden verwierf. Deze grond lag in Hem, Westerblokker, Zwaag en Haringhuizen. De administratie van de voormalige kloostergoederen in de andere steden van het Noorderkwartier is niet bewaard gebleven. Interessant aan de rekening uit Edam is dat hieruit blijkt dat de grond waarop Nieuwlicht had gestaan, per lot aan Edam en Enkhuizen is toegefallen. Jacob Fopsz. huurde in 1584 blijkens deze rekening ‘het Regulieren clooster mitte wooninge dair op staende groot int geheel XVIII morgen XL roeden weijd ende zaetlant dair inne gerekent boomgairden ende cingelen’.¹¹ Deze grond was dus 18 morgen en 40 roeden groot (15,4 ha). De woning is vermoedelijk de voormalige koestal van het klooster. Edam bezat de ene helft en Enkhuizen de andere helft van dit grote complex: ‘wairvan de stede van Enckhuijsen d’een helft te loote gevallen es, ende de stede van Eedam d’ander helft’. In 1585 huurde Jacop Foppens weduwe en in 1586 de erfgenamen van Jacob Fopsz. de grond. In 1601 was de huurder Remmet Jacobsz. Focx., vermoedelijk de zoon van Jacob Fopsz. Hij werd in dat jaar gekort op zijn huur vanwege ‘onkosten aent huijs van hout, ijserwerck ende andere materialen’. De stad Enkhuizen verkocht de helft van de grond (dus een vierde van het totale oppervlak) in 1603 aan Cornelis Jan Segers voor 3292 gulden en de andere helft aan Pieter Jaecopsz. Fops voor 3825 gulden.¹² Beide personen bezaten nu een vierdepart van het huis. Op 17 april 1613 werd de grond, met uitspraak van de magistraten en regenten van Westwoud waaronder Westerblokker viel, gesplitst.¹³ Uit de akte blijkt dat Remmet Jacobsz. de helft van de grond had gekocht.

De definitieve toewijzing van de goederen van de kloosters aan Hoorn op 23 mei 1577 maakte de weg vrij om een deel van deze bezittingen te verkopen. Voor het eerst werd hiertoe overgegaan op 15 december 1578. De vroedschap besloot toen om de huizen aan de westzijde van de Nieuwstraat te verkopen.¹⁴ Deze huizen maakten onderdeel uit van het voormalige bezit van het Ceciliaconvent. Deze verkoop vond plaats op 7 januari 1579.¹⁵ De meeste woningen die in voormalige conventsgebouwen waren getimmerd of eigendom van die conventen waren geweest, werden door de stad verhuurd. Hetzelfde geldt voor de landerijen, net zoals dat bij Nieuwlicht het geval was. De verhuur van het voormalige grondbezit van Bethlehem is te vinden in de boekhouding in Hoorn.

11.3 De verhuur van Bethlehem tot 1698

De oudste gegevens ten aanzien van de verhuur van onroerende goederen van het voormalige klooster Bethlehem dateert uit 1572. Het grondbezit van ‘Betlehems Clooster’ werd aan vier verschillende per-

7 Gonnet, *Inventaris van het archief der stad Hoorn*, 104.

8 WFA, OAH, inv.nr. 841, bergnr. 1979, fol. 82r.

9 Droog, ‘Onze-lieve-vrouw-ten-nieuwlicht’, 433.

10 WA, Archief Stad Edam, toeg.nr. 0649, inv.nr. 215.

11 Ibidem fol. 1v.

12 WFA, Archief Stede Westwoud, toeg.nr. 0094, inv.nr. 108, fol. 52.

13 Ibidem.

14 WFA, OAH, inv.nr. 149, bergnr. 91, fol. 93r.

15 WFA, OAH, inv.nr. 158, bergnr. 151, fol. 27v-28r.

1572			1573			1574		
Opp.	Huurder	Huur	Opp.	Huurder	Huur	Opp.	Huurder	Huur
4 m 150 r	Arent Heerinck	50 g	4 m 50 r	Arent Heerinck	50 g	5 m 275 r	Arent Heerinck	70 g 8 st
1 m 150 r	Jacop Reijersz.	23 g	1 m 150 r	Sijvert Sijmsz.	18 g	1 m 150 r	Claes Dirckxz.	16 g
1 m 170 r	Dirck Dirckz.	24 g	1 m 150 r	Dirck Dirckxz. Boeyer	24 g	1 m 150 r	Claes Dirckxz.	15 g 5 st
2 m 300 r	Banckeras Dirckxz.	25 g	2 m 300 r	Banckeras Sijmsz.	30 g	2 m 300 r	Banckeras Sijmsz.	28 g 15 st
9 m 170 r		122 g	9 m 50 r		122 g	10 m 275 r		129 g 28 st

Tabel 11-1 De percelen van het voormalige klooster Bethlehem met oppervlaktes (m=morgen en r=roeden), namen van de huurders en huurbedrag in de jaren 1572, 1573 en 1574.

sonen verhuurd: 4 morgen en 150 roeden aan Arent Heerinck van Westerbloeker voor 50 gulden per jaar, 1 morgen en 150 roeden aan Jacop Reijersz. van Westerbloeker voor 23 gulden per jaar, 1 morgen en 150 roeden aan Dirck Dirckxz. voor 24 gulden per jaar en 2 morgen en 300 roeden aan Banckeras Dirckxz. voor 25 gulden per jaar. Dirck Dirckxz. Boyer, die in de Bangert in Zwaag woonde, huurde zijn stuk grond reeds voor 1553 van de zusters. In 1574 werd de oppervlakte grond die Arent Heerinck huurde, fors omhoog bijgesteld, namelijk van 4 morgen en (1)50 roeden naar 5 morgen en 275 roeden. Dat is een toename van 1 morgen en 125 roeden. De jaren daarna werden nog enkele kleine correcties uitgevoerd.

Voor ons is met name Banckeras van belang. Hij woonde reeds in 1572 in de Bangert (de 'Bo-gaert'). In 1573 wordt hij Banckeras Sijmsz. (en dus niet Dirckxz.) van Westerbloeker genoemd. Naast de reeds vermelde grond is nu ook sprake van 'noch een lapjen daer aen' en is zijn huur verhoogd naar 30 gulden per jaar. In januari 1575 wordt zijn naam nog genoemd in verband met koeien van Bethlehem waarvan hij de aanwezigheid had verzwegen.¹⁶ Deze werden alsnog weggehaald. De verhuurgegevens uit de jaren 1575 en 1576 ontbreken. In 1577 is voor het eerst expliciet sprake dat hij het huis Bethlehem huurde: 'Banckers Syemonsz. in Bettelem ghebruijck 2 morghen 300 roede lants met huysse van Byttele-m daer op'.¹⁷ De huur was verhoogd naar 54 gulden. In 1578 wordt zijn naam geschreven als Paenkerts Syemonsz. Vermoedelijk was zijn doopnaam Pancratus, de heilige aan wie de kerk in Oosterbloeker was gewijd. Hij huurde toen 'die huysgen ende 2 moerghen ende 450 roede lants toe koemen het klooster van Betlem' voor 82 gulden per jaar. Hij werd gekort op de huur vanwege kosten aan onderhoud van het huis, onder andere aan dakdekken.

Na 1578 ontbreken de verhuurgegevens opnieuw om pas weer in 1596 aan te vangen. De twee percelen van ieder 1 morgen en 150 roeden werden nu gezamenlijk verhuurd aan Elbert Claesz. Het grote perceel van 5 morgen en 375 roeden en het perceel met het huis Bethlehem van 2 morgen en 450 roeden vormden één geheel van 8 morgen en 225 roeden. Deze grond werd gehuurd door Dirck Aerriaensz. voor 360 gulden per jaar. De omschrijving luidt: 'het closter van Betlehem, de boomgaert, mitsgaders acht morghen IIc XXV roeden landts ghekomen van het selve convente Betlehem'. In 1598 betaalde de stad aan Dirck Adriaensz. Houtcooper 10 gulden en 5 stuivers 'van sekere deelen ende berkoenen so gehaelt bij Jonge Lakeman ten behoeven vanden huisinghe in Betlehem (...) blijckende bij sijne quijtantie ende declaratie'.¹⁸ Opnieuw vonden onderhoudswerkzaamheden plaats.

Voor de jaren 1599 en 1600 beschikken we niet over gegevens. In 1601 blijkt Reijloff Harmensz. de helft van het perceel van 2 morgen en 300 roeden te hebben gekocht. De andere helft van 1 morgen en 150 roeden huurde hij. In 1603 ontbreekt hij in de administratie en heeft hij kennelijk ook de andere helft van de grond gekocht. Waar beide percelen waren gelegen, valt hierdoor niet meer te achterhalen.¹⁹ Het grote perceel met huis Bethlehem werd in 1601 gehuurd door Isbrant Jansz. voor 250 gulden.²⁰ Hij bleef

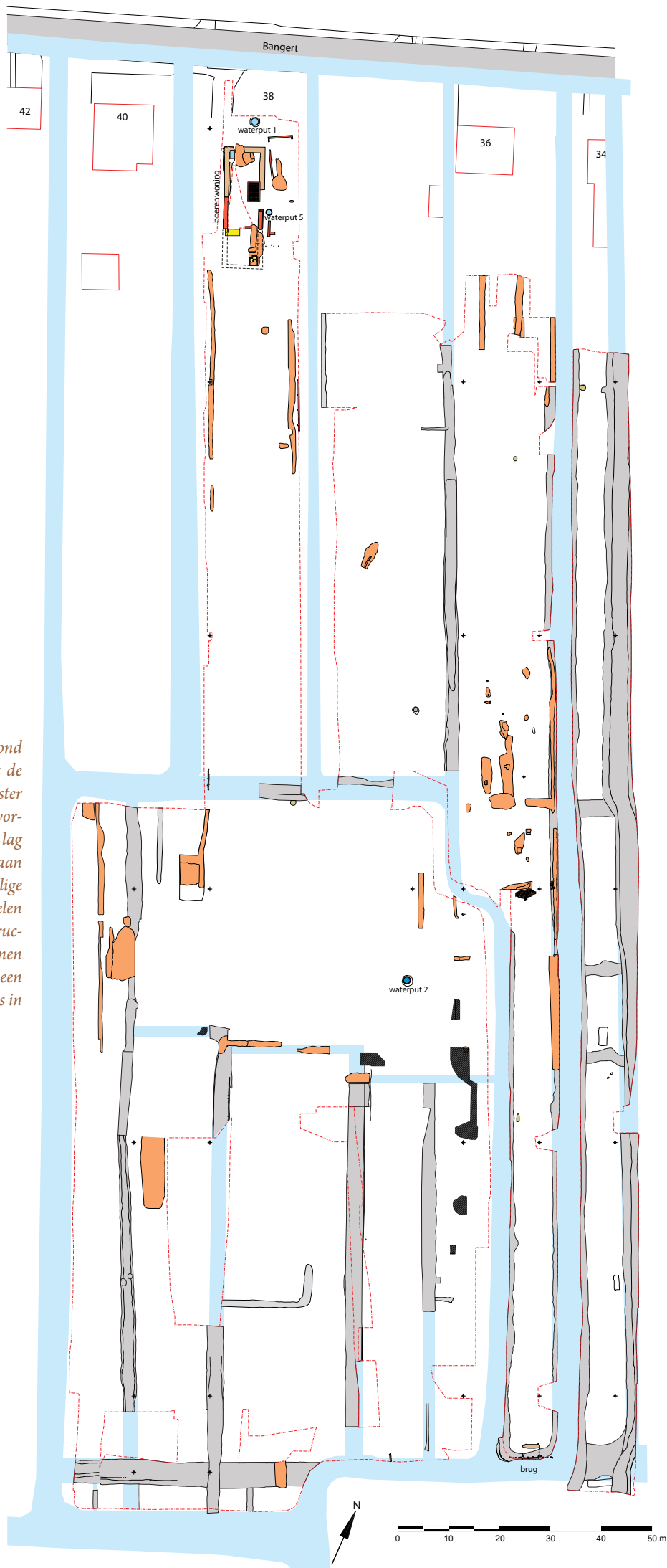
16 WFA, OAH, inv.nr. 840, bergnr. 1978.

17 WFA, OAH, inv.nr. 844, bergnr. 1982.

18 WFA, OAH, inv.nr. 844, bergnr. 1983, fol. 184r.

19 Zowel in het memoriaalboek van 1565-1620 (WFA, OAH, inv.nr. 158, bergnr. 151) als in het register van de 20^e en 40^e penning van Westwoud uit 1599-1606 (WFA, Archief Stede Westwoud, toeg.nr. 0094, inv.nr. 108) is de verkoop niet te vinden. De registers van transport en hypotheek in Westwoud vangen pas aan in 1677.

20 WFA, OAH, inv.nr. 844, bergnr. 1984, fol. 13v.

11-2 Vereenvoudigde plattegrond met alle sporen die dateren uit de tijd na afbraak van het klooster (na 1572). De oranje sporen vormen het afbraakpuin. Dit puin lag vermoedelijk nog eeuwenlang aan de oppervlakte van de voormalige kloostergrond. Deze sporen spelen een belangrijke rol in de reconstructie van het klooster. Zowel de stenen als de houten brug bleven nog een tijd lang in functie. Het terrein is in de 17de eeuw deels herkaveld.

- muren
- waterkelders
- vloeren (verharding, baksteen of plavuiz)
- funderingsleuven en vijlajen
- afbraakpuin van sloop klooster
- hout
- afval-, mest-, beer- en askuilen
- latrinekuilen
- hoofdgreppels
- greppels reconstructie
- waterputten
- verstoorde bodem
- 5152 spoornummer
- 133 vondstnummer
- M19 monsternummer
- sporen
- contour opgraving
- reconstructie sporen
- moderne bebouwing (situatie 2005)

0 10 20 30 40 50 m

gedurende lange periode de huurder en in die tijd werden nogal wat werkzaamheden aan het huis en het land verricht. In 1601 werd het terrein heringericht: over een afstand van 154 roeden werden nieuwe sloten uitgegraven en de grond werd over de nieuwe akkers gereden.²¹ Zoals we hieronder zullen zien, komt dit goed overeen met de archeologische resultaten. Op 10 mei 1603 werd in het memoriaalboek van burgemeesters een besluit onder de titel 'de oude hoijberch in bethlehem aff te breeken ende op een ander plaetse te stellen' vastgelegd.²² IJsbrandt Jansz. kreeg toestemming dat hij 'de oude hoijberch sal affbreeken ende vande materialen daer van comende wederomme een ander hoijberch maecken ende die stellen benoorden aen thuijs staende voor bijde bangaerts wech'. De hooiberg werd verplaatst naar de locatie tussen het huis en de weg (de Bangert). Het besluit vervolgt met bepalingen aangaande de verbouw van het huis: 'mits dat hij de losse deelen leggende op de balcken voer tkoehuijs mitsgaders de deurgesaechde deelen vande affgeschoten keucken daertoe ende oock tot beschieten van thuijs daerinne hij metter wone sal comen sal mogen gebruijcken'. De planken (delen) mocht hij gebruiken voor de planken wanden (het beschieten) van het huis waarin een koestal en keuken aanwezig waren. De verbouw moest zo geschieden 'dat hij thuijs voors(eid) sulcx sal moeten maecken datmen daerinne bequamelijck sal mogen wonen'. Tevens moest hij met de planken een schutting aan de noordzijde van de boomgaard maken: 'de boomgaert aen tnoorteijnde sal moeten beschutten met deelen'. En ook nog 'een draijboom aende inrede van blocker sal moeten maecken', een draaibare afsluitboom van de boomgaard. Voor alle werkzaamheden kreeg hij 200 gulden korting op zijn huur, 'behouwelijck indien eenige materialen vande oude hoijberch sullen mogen overschieten dzelve comen tot proffijte vande stadt'. Inderdaad werd de korting in 1604 toegepast.²³ In 1605 kreeg hij opnieuw korting op de huur vanwege de 'sloop ende het repareren vande achterpoort'.²⁴ Vermoedelijk betreft dit het stenen poortgebouw aan de westkant van de zuidelijke helft van het terrein, die kennelijk nog altijd overeind stond. In 1605 kreeg IJsbrant Jansz. toestemming om 60 roeden 'gelegen ten zuytwesten van 't oude huys tot een korshoff te macken'.²⁵ Hij maakte hier een kersenboomgaard. Hij besteedde 23 gulden aan bomen. Tevens kocht hij mest voor op het land en maakte hij kosten 'aen materialen ende het maecken van 't varckenscot' en aan 't decken ende riet van het oude huys aende wech'. Ook de jaren daarna pleegde hij allerlei onderhoudswerkzaamheden, hoewel die niet altijd staan gespecificeerd. In 1607 is sprake van uitgaven aan 'hout, riet, roop, spijckers

Handwritten manuscript page with Dutch text and a table of numbers. The text describes land measurements and costs. The table at the bottom right shows the number 37.

37	1	8
----	---	---

Handwritten manuscript page with Dutch text and a table of numbers. The text describes land measurements and costs. The table at the bottom right shows the number 71.

71	1	2
----	---	---

11-3 Aantekeningen uit 1577 en 1578 in de administratie van het beheer van de voormalige kloostergoederen (WFA, 0348, inv.nr. 844, bergnr. 1982). Genoteerd staat dat Paenkerts Syemonsz. het huis Bethlehem huurt. Hij werd gekort op de huur vanwege kosten die hij gemaakt heeft aan dakdekken.

- 21 WFA, OAH, inv.nr. 844, bergnr. 1983, fol. 148r en 149r.
- 22 WFA, OAH, inv.nr. 158, bergnr. 151, fol. 159.
- 23 WFA, OAH, inv.nr. 844, bergnr. 1985, fol. 9r-9v.
- 24 WFA, OAH, inv.nr. 844, bergnr. 1987, fol. 136r.
- 25 WFA, OAH, inv.nr. 844, bergnr. 1988, fol. 126r.

11-4 Voor- en achterzijde van een muntgewicht voor een Franse ecu, gemaakt in 1581 door Lenaert van de Gheere in Antwerpen, gevonden op het voormalige kloosterterrein en mogelijk verloren door een van de huurders van het huis.

en arbeids loon van timmeren ende decken.²⁶ In 1608 werd de huur omlaag bijgesteld van 230 naar 180 gulden. In 1610 verne- men we opnieuw van kortingen vanwege gemaakte kosten ‘voor steen, calck ende arbeidsloon’ vanwege dat de ‘schoorsteen in- gevallen was.’²⁷ De boekhouding werd voortgezet in de thesau- riersrekeningen die aanvangen in 1615. In dat jaar kreeg Ijsbrant Jansz. nog een grote korting op de huur van 185 gulden van meer

dan 53 gulden vanwege uitgaven die hij ‘aende huysingen ende boomgaert ende andersins vertimmerd ende te coste gemaect heeft.’²⁸ In 1618 was hij nog altijd de huurder en helaas ontbreekt daarna de boekhouding.

De weilanden veranderden geleidelijk in tuinderijen. Aanvankelijk was in het huis Bethlehem een koestal aanwezig. Het huis werd in 1603 vertimmerd tot een goed woonhuis. Het terrein waarop het klooster had gestaan, werd heringericht en bemest om geschikt te maken voor boomgaarden. Achter het huis kwam een kersenboomgaard. Deze herinrichting zette zich in de 17de en 18de eeuw voort.

De huurder van huis Bethlehem met de grond die daarbij behoorde, kunnen we pas weer in 1657 achterhalen. Pieter Sijvertsz. huurde het geheel, dat nog altijd 8 morgen en 225 roeden groot was, voor 225 gulden.²⁹ Vanaf wanneer hij de huurder was, is dus niet bekend. Nog datzelfde jaar van 1657 overleed hij want uit het vervolg van de thesauriersrekening blijkt dat Lijsbet Pieters weduwe van Pieter Sijvertsz. de huur met een korting van 3 gulden en 15 stuivers verschuldigd was. In een resolutie van Hoorn van 15 november 1664 werd besloten tot de verkoop van een stuk land van 500 roeden in de Bangert.³⁰ Hierbij staat genoemd dat de huurder (van het volledige voormalige kloosterland) Jacob Ewoutsz. was. In het memoriaalboek zijn de voorwaarden voor de verkoop, die in 1665 plaatsvond, te vinden.³¹ Uit de tekst blijkt dat het land als belending de stad Hoorn aan de westkant en Jacob Thonisz. aan de oostkant had. Op basis hiervan is de ligging van de grond te achterhalen (namelijk huidige percelen Bangert 30 en 32). Verder blijkt dat de kopers Dirck Claesz. en Jan Claesz. heetten. In 1666 was ene Pieter Pietersz. Rood de huurder van de grond met ‘een huijs ’t cloesters Bethlehem ende boomgaert’ voor 190 gulden.³² De oppervlakte werd nu gesteld op 7 morgen en 325 roeden, dus 500 roeden minder dan in 1657 het geval was. In 1679 was de huurder Elbert Jansz. Decker voor 135 gulden.³³ De oppervlakte van de grond werd gecorrigeerd tot 7 morgen en 550 roeden. Mogelijk huurde ergens in de jaren tachtig van de 17de eeuw Allard Claasz. Gorter het huis. In 1704 legde hij een verklaring af over een stukje land dat van Bethlehem was geweest.³⁴ Hij verklaarde dat hij van jongs af aan in Westerblokker en in de Bangert had gewoond en zelfs verscheidene jaren in het huis Bethlehem. De akte handelde over hoe het recht van overpad al die jaren was geweest. In 1691 wordt in een lijst van lidmaten van de Nederlands Gere-

26 WFA, OAH, inv.nr. 844, bergnr. 1989, fol. 127v.

27 WFA, OAH, inv.nr. 844, bergnr. 1992, fol. 7v.

28 WFA, OAH, inv.nr. 336, bergnr. 1134, fol. 139r-139v.

29 WFA, OAH, inv.nr. 336, bergnr. 1136, fol. 7r.

30 WFA, OAH, inv.nr. 150, bergnr. 119, fol. 192r.

31 WFA, OAH, inv.nr. 158, bergnr. 155, fol. 11r. De registers van transport en hypotheek van Westwoud vangen pas in 1677 aan. De registers van de 20e en 40e penning van Westwoud ontbreken in de periode 1663-1667.

32 WFA, OAH, inv.nr. 336, bergnr. 1137, fol. 6r. Met dank aan Jan de Bruin, WFA, voor het opzoeken van dit gegeven in het in slechte staat verkerende boek.

33 WFA, OAH, inv.nr. 336, bergnr. 1138, fol. 3v en 250r.

34 WFA, ONA Blokker, inv.nr. 369, akte 41, d.d. 16 mrt 1704.

formeerde Kerk in de Bangert ene Mr. Frerik 'in 't klooster' vermeld.³⁵ In 1692 huurde Maerten Jansz. de grond met het huis voor 198 gulden.³⁶ De laatste huurder die uit de thesauriersrekeningen valt te achterhalen, was Claes Arentsz. in 1695 voor 240 gulden per jaar.³⁷ Uit het register van lidmaten van de NG Kerk blijkt verder dat op 30 juni 1797 Jan Cornelisz. en Sijtje Pieter 'in het clooster in de Bangert' zijn toegevoegd als lidmaat en dat zij afkomstig waren uit Hoorn.³⁸ Zoals hieronder nog zal blijken, was dit Jan Cornelisz. Cornuijt.

Huurders

Banckeras Sijmsz.	1572 - >1578
Dirck Adriaensz. houtkoper	<1596 - >1598
IJsbrant Jansz.	<1601 - >1618
Pieter Sijvertsz.	1657
Lijsbet Pieters weduwe van Pieter Sijvertsz.	1657
Jacob Ewoutsz.	1664
Pieter Pietersz. Rood	1666
Elbert Jansz. Decker	1679
Allard Claasz. Gorter	?
Mr. Frerik	1691
Maerten Jansz.	1692
Claes Arentsz.	1695
Jan Cornelisz. en Sijtje Pieter	1697

De Bangert was in de 17de eeuw een buurtschap geworden met een aantal huizen aan de noordkant van de weg in de banne van Zwaag en een aantal aan de zuidkant in de banne van Westerblokker. Het klooster was verdwenen, maar de herinnering hieraan bleef voortbestaan. Een van de bewoonsters had in 1644 een kleine schuilkerk in huis. Trijn Wouters verklaarde aan de onderschout van Hoorn dat bij haar in huis een priester Cornelis Dignumsz. woonde.³⁹ In het voorhuis was een kamertje met 'eenige doch weijnich boecken' van katholieke aard. Het verslag van de onderschout vervolgt: 'Werde oock wel op de solder gevonden een stuck van een altaer, daer 't soo schynt, wel eertyts dienst was gedaen; maer nu nijet, volgende de verclaeringe van voorschreven Tryn Wouterse'. In veel dorpen waren dergelijke huizen waarin katholieke bewoners bijeenkomsten hielden of priesters een verblijfplaats boden. Dit werd oogluikend toegestaan en geleidelijk traden de katholieken steeds meer in de openbaarheid. In 1661 werd in Westerblokker een eigen kerkgebouw neergezet.

11.4 Huis Bethlehem in de 17de eeuw

De archeologische resultaten sluiten zeer goed aan bij de historische gegevens. Na de opheffing van het klooster is het terrein heringericht. De tweedeling in een noordelijke en een zuidelijke helft van het terrein bleef bestaan, al werd wel de insteekhaven gedempt. De noordelijke helft van het terrein werd heringericht en vier grote blokken land van ieder 20 tot 24 meter breed. Dwars door het voormalige klooster

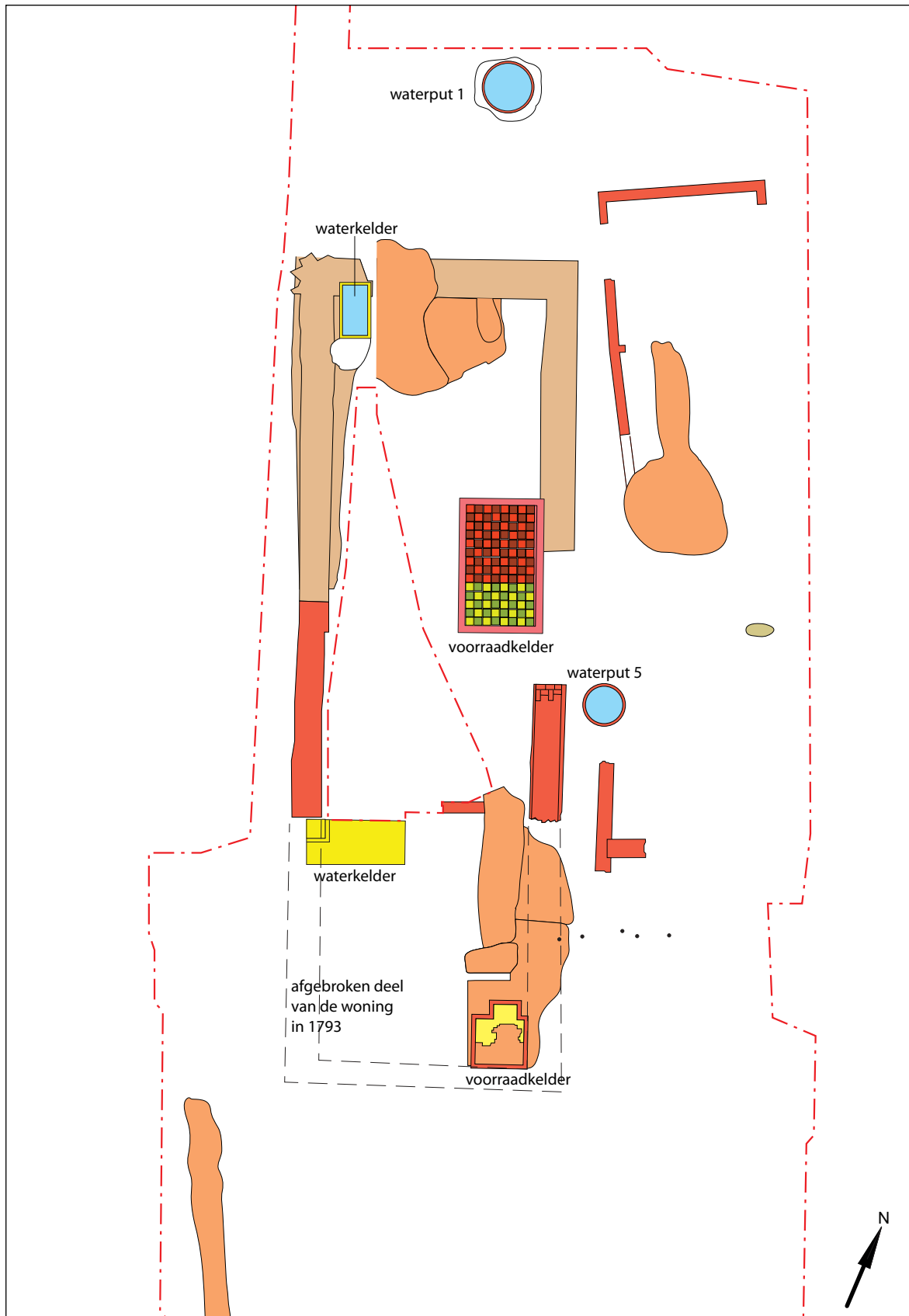
35 NHA, DTB, inv.nr. 3c. Website: http://www.vpnd.nl/nh/blokker_dtb.html

36 WFA, OAH, inv.nr. 336, bergnr. 1139, fol. 4r.

37 WFA, OAH, inv.nr. 336, bergnr. 1140, fol. 4r.

38 NHA, DTB, inv.nr. 6c. Website: http://www.vpnd.nl/nh/blokker_dtb.html

39 De vermelding is afkomstig uit: 'Kennisgeving en verbaal van de sluiting van Roomsche vergaderplaatsen: te Grosthuisen, Goorn, Spierdyk, Woggenom, Nubixwoude, Bangert, Noorder-Meer en Zuider-Meer'. Dit stuk is gepubliceerd in: Van Lommel, 'Bouwstoffen', 212. Cornelis Dignumsz. is dezelfde persoon als Joannes Dingenom (overl. 1646). Hij was reeds in 1615 pastoor in Westerblokker: Droog, 'Westerblokker', 82-84.

11-5 Opgravingsplattegrond van de sporen van de boerenwoning Bethlehem op perceel Bangert 38. Zie voor de legenda afb. 11-3.

De woning had onderdeel uitgemaakt van de westvleugel van het klooster (gebouw 1). De kleine voorraadkelder in de ZO-hoek werd in de 18de eeuw vervangen door een grote voorraadkelder. De waterput aan de noordkant (waterput 1) is in de 17de eeuw gedempt, waarna een nieuwe waterput aan de oostkant is gemaakt (waterput 5). In 1793 werd de woning ingekort, waarbij de waterput buiten gebruik is gesteld en aan de zuidkant een waterkelder is aangelegd. De woning is in de 20ste eeuw afgebroken.

11-6 Waterput 1 ten noorden van de boerenwoning Bethlehem is in de 17de eeuw gedempt. In de vulling zijn drie tinnen lepels gevonden, die alle drie zijn voorzien van een merk met gekroonde roos en jaartal 1627. De lepels zijn gebruikt door een van de huurders van de boerenwoning.

11-7 Ten oosten van de boerenwoning is in de 17de eeuw een nieuwe waterput (nr. 5) aangelegd. Deze put bleef in de 18de eeuw in gebruik. Geheel links op de foto de fundering van de oostmuur van de boerenwoning.

Op de bodem lagen houten planken. Geheel op de bodem van de waterput zijn een fragment van een roodbakkende grape en een scherf van een majolicabord gevonden, die beide uit de 17de eeuw dateren. Waarschijnlijk zijn deze tijdens het gebruik in de put beland, waarmee de aanleg nog in de 17de eeuw kan worden geplaatst. De put bleef in de 18de eeuw in gebruik.

Zonder twijfel de meest bijzondere vondst van keramiek van de opgraving dateert uit de 17de eeuw. In de sloot die de noordelijke van de zuidelijke helft van het terrein scheidde, is een grote plooi-schotel van Portugese faience aangetroffen. Op de spiegel van de schotel staat het wapen van Portugal geschilderd. Baart schrijft het stuk toe aan Lissabon en dateert het in de periode 1630-1645.⁴⁰ Hij suggereert dat de schotel in 1640 is gemaakt, het jaar waarin Portugal onafhankelijk van Spanje werd. Het stuk is een unicum voor Portugese faience. Helaas valt niet te zeggen wanneer het voorwerp is weggegooid en in wiens bezit deze is geweest. Bij de schotel is een kom van Nederlandse majolica met granaatap-

werden lange sloten gegraven waarbij deels gebruik werd gemaakt van reeds bestaande en deels gedempte greppels. De huidige grenzen tussen de percelen Bangert 36 en 38 en tussen Bangert 38 en 40 zijn in deze tijd tot stand gekomen. Waarschijnlijk hebben de meeste werkzaamheden in 1603 plaatsgevonden toen in totaal 354 roeden aan sloten werden gegraven of uitgediept. Ook de zuidelijke helft van het terrein werd heringericht. De dubbele omgrachting verdween en maakte plaats voor een inrichting van overwegend noord-zuid georiënteerde percelen van ongelijke breedte. Een blok land hierbinnen had een oost-west oriëntatie en komt waarschijnlijk overeen met de in een akte uit 1704 genoemde dwarsakker.

Het oudste gebouw van het klooster, dat onderdeel had uitmaakt van de westvleugel, was het enige gebouw dat behouden bleef. Dit huis had een lengte van 23 en een breedte van 8 meter. Ook de waterput voor het huis, die al tijdens de kloosterfase bestond, bleef in gebruik. In de vulling van de put zijn drie tinnen lepels gevonden, waarvan één is voorzien van een merk met jaartal 1627. De put is in de loop van de 17de eeuw buiten gebruik gesteld. Na de demping is een nieuwe waterput naast het huis aangelegd. De put bestond uit gestapelde orangerode bakstenen van 20x8x3½ cm.

11-8 Boven- en zijaanzicht van een plooischtel van Portugese faience, gemaakt in Lissabon in de periode 1630-1650. Op het centrum van de schotel staat het wapen van Portugal.

peldecor gevonden, die uit de eerste helft van de 17de eeuw dateert. In de sloot is verder weinig 17de-eeuwse keramiek aangetroffen. Wel is veel vondstmateriaal uit de 18de eeuw geborgen. De plooischtel valt daardoor niet aan een van de bewoners van het huis te koppelen.

11.5 De verkoop in 1698

Op 28 december 1697 besloot de stad Hoorn enkele stukken verhuurde grond in Zwaag, Westerblokker, Wognum en Schellinkhout 'hoe eerder hoe beeter ten diensten van de finacie van de stad' publiek te verkopen.⁴¹ Hieronder viel ook 'een stuck lant genaemt betlehem' van 7 morgen en 550 roeden. De

41 Resolutie 2 jan. 1698: WFA, OAH, inv.nr. 150, bergnr. 126, fol. 25r-26r; WFA, OAH, inv.nr. 152, bergnr. 140, fol. 321-322.

publieke verkoop vond plaats op 12 mei 1698. Deze is terug te vinden de burgemeestersrekening van Hoorn.⁴² De meest uitgebreide omschrijving van de transacties staat niet in het archief van Hoorn, maar in de registers van de 40^e penning en de registers van de transporten en hypotheeken van Westwoud, waaronder Westerblokker in deze tijd viel. Hieruit blijkt dat de voormalige grond van Bethlehem in negen stukken werd verkocht:

- 1 Jan Hendriksz. Bilderbeecq uit Hoorn kocht een stuk land (nr. 84 en 85) van 498 roeden (in onkosten 450) 'aan de Bangert ofte Wijsent in de banne van Westerblokker belent 't Huijs Bethlem ten oosten' voor 250 gulden.⁴³ Hij moest over het gekochte land overpad gedogen volgens de keuren en het gebruik van Westerblokker.
- 2 Jan Cornelisz. Cornuijt, wonende in de Bangert, kocht 'een huijs ende werf genaamt Bethlehem, de lange acker ter sijden, met een beplante tuijn ende dwarsacker, mitsgaders een willigen bosje' (nr. 78, 81a en 83) ter grootte van 3 morgen en 28 roeden (in onkosten 2 morgen en 350 roeden) voor 996 gulden, 3 stuivers en 6 penningen.
- 3 Hendrick Jansz. Pool uit Hoorn kocht drie akkers (nr. 76) met een gezamenlijke grootte van 240 roeden (in onkosten 220 roeden) voor 150 gulden.
- 4 Jan Hendriksz. Bilderbeecq uit Hoorn kocht drie akkers (nr. 77) met een gezamenlijke grootte van 580 roeden (in onkosten 571 roeden) voor 350 gulden.
- 5 Cornelis Jansz. Knegtes uit Zwaag kocht de opperweyde en de breedacker (nr. 81b en 80) met een gezamenlijke grootte van 410 roeden (in onkosten 400 roeden) voor 100 gulden.
- 6 Evert Jansz. Boterboer uit Westerblokker kocht het westelijke deel van een akker (nr. 79a) van 386 roeden (in onkosten 370 roeden) voor 118 gulden en 10 stuivers.
- 7 Cornelis Jansz. Knegtes uit Zwaag kocht het oostelijke deel van een akker (nr. 79b) van 386 roeden (in onkosten 370 roeden) voor voor 118 gulden en 10 stuivers.
- 8 Cornelis Jansz. Knegtes uit Zwaag kocht een akkertje en een kruisbessentuin met een gezamenlijke grootte van 220 roeden (in onkosten 200 roeden) voor 225 gulden.
- 9 Willem Triest uit Hoorn kocht een stuk land (nr. 82a en 82c) van 871 roeden (in onkosten 850 roeden) aan de Westerblokker voor 225 gulden.⁴⁴

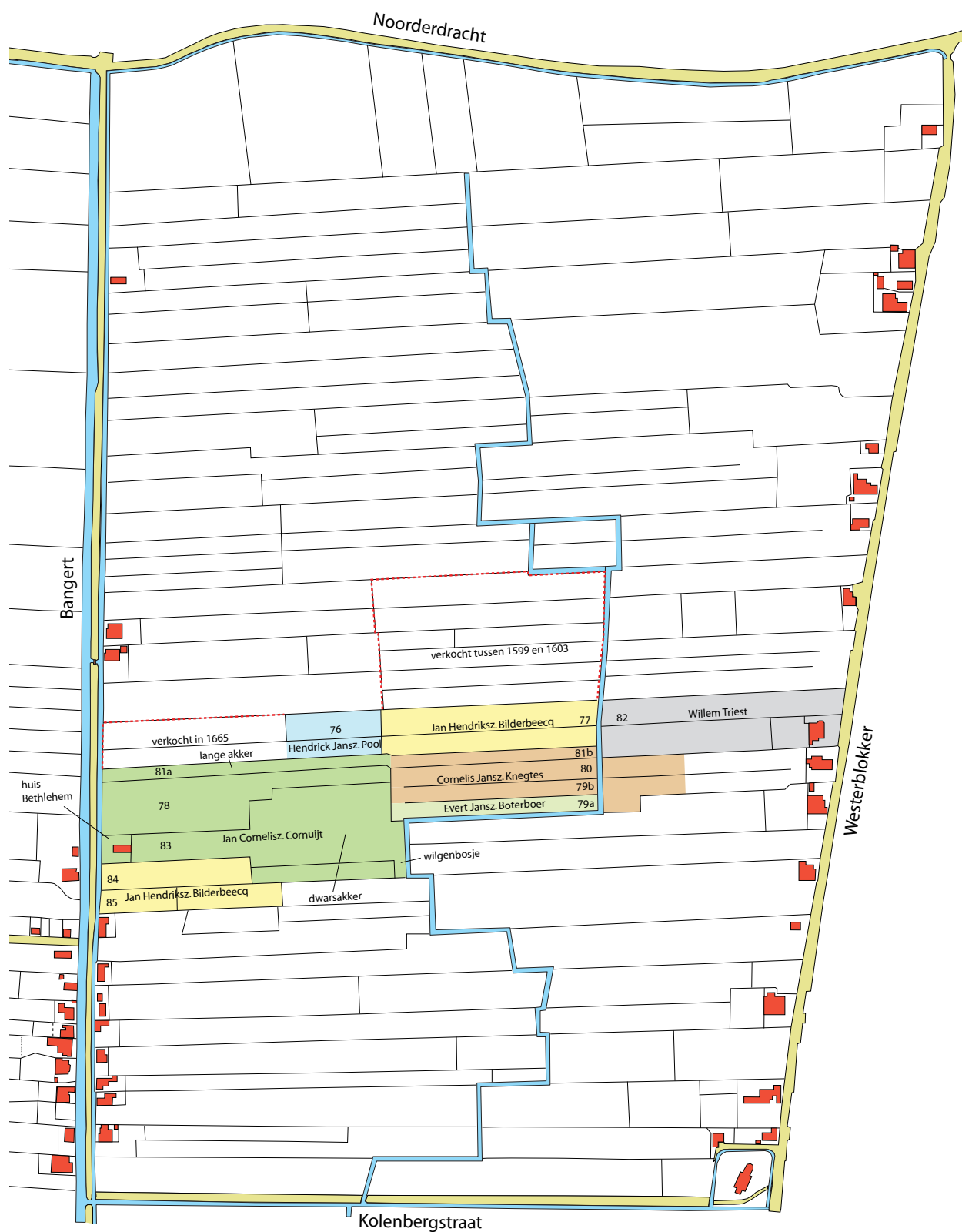
Op basis van de omschrijvingen van de verkopen, de genoemde belendingen en de oppervlaktes in roeden kunnen de verschillende stukken grond worden gelokaliseerd. Hieruit blijkt dat het voormalige grondbezit van Bethlehem zich van de Bangert tot een de straatweg van Westerblokker uitstreckte. Zoals hierboven is gebleken, zijn enkele stukken grond voor 1698 verkocht. De verkoop van twee percelen met een gezamenlijke grootte van 2 morgen en 300 roeden moet tussen 1599 en 1603 hebben plaatsgevonden, maar is in de archiefstukken niet terug te vinden. Op de kadastrale kaart van 1824 is tussen de straatweg van Westerblokker en de Bangert een blok land te zien, verdeeld in zes langgerekte percelen. De oppervlakte komt ongeveer overeenkomt met de omvang van 2 morgen en 300 roeden. Mogelijk is dit de verkochte grond. Een tweede stuk grond werd waarschijnlijk in 1665 verkocht. Het grensde aan de westkant aan het kloosterterrein. Mogelijk zijn dit de percelen nr. 74 en 75.

Jan Cornelisz. Cornuijt kocht vrijwel het volledige terrein waarop het klooster had gestaan. De 'lange acker' lag geheel aan de oostkant en strekte vanaf de Bangert tot aan de locatie waar bij de opgraving de houten brug is teruggevonden. De 'dwarsacker' is de zuidelijke helft van het terrein ten westen van de 'lange acker'. Het wilgenbosje is geheel in de zuidwesthoek te plaatsen, waar bij de opgraving diverse

42 WFA, OAH, inv.nr. 166, bergnr. 312-313, fol. 36v-37r en 41r-41v.

43 Jan Hendriksz. Bilderbeek, jongeman wonende op de Koepoortsweg in Hoorn, trouwde in Hoorn op 20-2-1695 met Wijbrigh Sickes, weduwe woonachtig in de Schoolsteeg in Hoorn. WFA, DTB Hoorn, inv.nr. 67, fol. 163. In de bronnen is steeds sprake van een oppervlakte 'in onkosten'. Van de totale oppervlakte werd een aantal roeden afgetrokken voor de belasting, waarbij waarschijnlijk rekening werd gehouden met de oppervlakte die diverse sloten op het terrein innamen.

44 Willem Triest, weduwnaar woonachtig in de Gouw in Hoorn, trouwde in Hoorn op 29-9-1709 met Trijntje Cornelis Knegtjens, jongedochter woonachtig aan het Oude Noord in Hoorn.

11-9 Gedigitaliseerde kadastrale kaart van Westerblokker uit 1824 (Sectie C). Hierop zijn in kleur de percelen aangegeven die in 1698 werden verkocht. Tevens zijn de namen van de kopers vermeld. De perceelsnummers komen overeen met de nummering zoals die werd gehanteerd in de 'Legger en Stukboek der Landen en Quohier der Huijzen over Westerblokker' in de periode 1788-1811' (prekadastraal).

Jan Cornelisz. Cornuijt kocht het terrein waarop het klooster had gestaan (nr. 78, 81a en 83), met daarop de boerenwoning Bethlehem.

Al deze grond is met zekerheid van klooster Bethlehem afkomstig. Twee stukken land zijn reeds voor 1698 verkocht. Met rode stippellijn is een hypothese van de ligging van deze stukken land weergegeven. De oppervlakte is correct, maar de ligging is onzeker.

sloten en greppeltjes zijn gevonden. Hij liet achter het huis een boomgaard aanleggen want in 1699 is sprake van de 'nieuw beplante thuijn regt agter het huijs'.⁴⁵ Naast het huis lag ook nog de 'oude tuijn'. Cornuijt bezat in 1698 al grond aan de Bangert, namelijk het huidige perceel Bangert 42, en was daarmee de westelijke belending van de ter verkoop aangeboden stukken voormalige kloostergrond. Hij breidde op 23 november 1698 zijn bezit nog verder uit door akkers zaadland van Evert Jansz. Boterboer en Cornelis Jansz. Knegtes te kopen (nr. 79, 80 en 81b) voor een totaalbedrag van 362 gulden.⁴⁶ Het recht van overpad van de akkers wijzigde van richting: niet meer naar Westerblokker, maar naar de Bangert, over het eigen erf van Cornuijt. Merkwaardig is dat hij een jaar later al weer diverse akkers verkoopt, waaronder op 26 oktober 1699 het stuk grond met daarop het huis Bethlehem (nr. 83).⁴⁷

Jan Cornelisz. Cornuijt was afkomstig uit Hoorn (geb. 14 juni 1665). Bij zijn doop staat aangegeven dat zijn ouders op het Oude Noord woonden. In 1697 woonde vader Cornelis Cornuijt nog altijd op het Oude Noord (nu Grote Noord).⁴⁸ Jan Cornelisz. trouwde met Sijtje Pieters in Hoorn op 8 mei 1689. Zij was weduwe en woonde in de Gouw. Hij was zelf weduwnaar en woonde op het Gerritsland. Mogelijk was zijn eerste huwelijk op 4 mei 1686 met Jannetje Jans, die op het Gerritsland woonde. Hij woonde volgens de huwelijksafkondiging toen zelf op het Oude Noord, kennelijk in het ouderlijk huis. Met zijn tweede vrouw betrok hij dus in 1697 het huis Bethlehem. Hij valt namelijk te vereenzelvigen met de Jan Cornelisz. die samen met zijn vrouw Sijtje Pieters het huis huurde. In 1698 woonde hij aan de Bangert als weduwnaar. Kennelijk is zijn vrouw niet lang na de verhuizing naar de Bangert overleden. Op 30 augustus 1698 trouwde Jan Cornelisz. Cornuijt in Hoorn met weduwe Antje Pieters, die op de Ramen woonde. Het echtpaar woonde vervolgens aan de Bangert, want bij een transactie op 26 oktober 1699 staat Cornuijt als zodanig vermeld. Na dit huwelijk kocht hij de hierboven vermelde akkers van Boterboer en Knegtes. Het stuk grond dat al voor 1698 in zijn bezit was (nr. 92), deed hij van de hand. Op 26 oktober 1699 wordt namelijk Jacob Cornelisz. Bestevaer als belending bij de verkoop van de ten noorden gelegen grond genoemd. Een verkoop van deze akker is in de registers van de 40^e penning en in de transporten en hypotheeken niet te vinden. Mogelijk was deze Jacob een broer van Jan Cornelisz. Cornuijt en is de transactie onderling geregeld.⁴⁹ Op 16 mei 1699 overleed zijn vader Cornelis Cornuijt in Hoorn. Daarna verkocht hij diverse stukken grond, namelijk op 20 oktober twee akkers zaadland (nr. 79) aan Arent Jansz. Linnenwerker uit Westerblokker, op 26 oktober een stuk grond (nr. 83 excl. het wilgenbosje) aan Joannes Bruijn uit Hoorn en op 15 november twee akkers zaadland (nr. 80 en 81b) aan Pieter Jansz. Jongejans uit Oosterblokker.⁵⁰ Bij die laatste transactie wordt Cornuijt aangeduid als woonachtig in Hoorn. Hij is dus na het overlijden van zijn vader terug naar Hoorn verhuisd (eind oktober of begin november 1699).⁵¹ In Hoorn werd op 20 april 1700 een zoon Jacob gedoopt. In dat jaar verkocht hij nog drie 'welbeplante tuijnen met het thuijn- ende schuijthuijs op de westerste van dien staande' (nr. 78 en deel 81a) aan Frans Cloeck uit Hoorn (Koepoortsweg).⁵² In 1700 of 1701 overleed zijn derde vrouw. Op 28 november 1701 verkochten de voogden over zijn minderjarige dochter Antje Jans wederom een 'ackertje landt nu met boomen beplant mitsgaders een willigen bosje' (deel 81a en het

45 WFA, Archief Stede Westwoud, toeg.nr. 0094, inv.nr. 120, fol. 118.

46 WFA, Archief Stede Westwoud, toeg.nr. 0094, inv.nr. 120, fol. 87. In 1698 brachten deze akkers 337 gulden op. Boterboer en Knegtes maakten datzelfde jaar dus 25 gulden winst.

47 WFA, Archief Stede Westwoud, toeg.nr. 0094, inv.nr. 120, fol. 118.

48 WFA, OAH, inv.nr. 250, bergnr. 1095, fol. 30v.

49 Achternamen lagen vaak nog niet vast. Zeker is dat Jan Cornelisz. Cornuijt een tweelingbroer Jacob had.

50 WFA, Archief Stede Westwoud, toeg.nr. 0094, inv.nr. 120, fol. 117-118; WFA, ORA, inv.nr. 4741, fol. 227-228 en 232.

51 In Hoorn kocht hij eind december 1699 van Jacob Maertensz. de Vries een huis aan de Turfmarkt voor 325 gulden. Althans, dat verklaarden enkele personen op 31 januari 1700 voor notaris Nopper in Hoorn. Pieter Gerritsz. Houtkoper gaf aan dat hij op verzoek van Cornuijt een prijsopgave had gedaan voor het leggen van een nieuwe houten vloer in de voorkamer en het timmeren van een nieuwe keuken achter het huis. Jacob Jansz. Metselaar vertelde dat hij door Cornuijt was gevraagd voor het metselen van die keuken. Tot slot verklaarden Nicolaes en Cornelis Langerijs dat zij op drie koningenavond in de Nieuwe Doelen van zowel De Vries als Cornuijt hadden vernomen over de verkoop. Cornuijt had zich kennelijk bedacht en probeerde onder de koop uit te komen. WFA, ONA, inv.nr. 2234, d.d. 31 jan. 1700.

52 WFA, Archief Stede Westwoud, toeg.nr. 0094, inv.nr. 120, fol. 151; WFA, ORA, inv.nr. 4741, fol. 311.

wilgenbosje) aan Frans Cloek.⁵³ Cornuijt zelf was kennelijk op dat moment uitlandig, mogelijk in dienst van de VOC, zoals hij dat later ook was. Hij trouwde een vierde maal op 21 september 1704 in Hoorn met Antje Hanses, die in de Achterstraat woonde. Hij woonde toen zelf in de Vijzelstraat. Het huwelijk was kennelijk weer aanleiding om opnieuw in enkele stukken grond te beleggen. Op 29 september 1704 kocht hij van Stijntje Dirks, de weduwe van Frans Cloek, 'seven wel beplante tuijnen met tuijn- ende schuijthuijs daarop (...) alle aan den anderen met dammen ende een plank vast gehegt' (nr. 78, 79, 80 en 81b).⁵⁴ Uit zijn derde huwelijk werd nog een dochter Grietje op 3 januari 1706 gedoopt. Enkele maanden na de geboorte, op 9 mei 1706, scheepte hij in als konstabel, de scheepsofficier belast met het geschut en de munitie (de scheepsartilleriemeester), op het VOC-schip Venhuizen met als eindbestemming Batavia.⁵⁵ Op 16 februari 1707 kwam het schip in Batavia aan. Daar overleed hij op 14 september 1709. Antje Hanses, zijn derde vrouw, verkocht op 29 december 1710 de in 1706 aangekochte stukken grond, namelijk 'een met ooft ende aalbesse boomen wel beplante thuijn (...) met het tuijnhuijs daarop' (nr. 78, 79, 80 en 81b) aan Cornelis Slagter, de oud-burgemeester van Zwaag.⁵⁶ Opmerkelijk is dat staat aangegeven dat zij hiertoe 'mits uijtlandigheyt van haar man ten desen bij den agtb(are) geregte der stads Hoorn specialijk geauthoriseert ende gequalificeert' was. Kennelijk was het nieuws van het overlijden van haar man meer dan een jaar later nog niet gearriveerd.

Uit de verschillende transacties blijkt dat diverse stukken grond na de verkoop van 1698 door de kopers zijn beplant met boomgaarden, vooral met aalbessenbomen. Bij een van de stukken grond is sprake van een kruisbessentuin. De boomgaarden werden vervolgens met winst doorverkocht. Diverse personen uit Hoorn belegden op deze wijze hun geld.

11.6 Johannes Bruijn

Het stuk grond met het huis Bethlehem is na de verkoop in 1698 slechts korte tijd in bezit geweest van Jan Cornelisz. Cornuijt. Op 26 oktober 1699 kocht Johannes Bruijn, wonend aan de Koepoortsweg in Hoorn, het 'huijs ende erve genaamt Bethlehem met de nieuw beplante thuijn regt agter het huijs ende de oude thuijn mitsgaders de dwarsacker' van Cornuijt.⁵⁷ Over het terrein mocht geen recht van overpad worden gebruikt. Johannes Jansz. Bruijn was een eerste maal getrouwd op 7 februari 1682 met Maritje Gerrits, die op de Venuslaan (Venenlaan) woonde. Johannes woonde toen op het Oost. Uit dit huwelijk werden tussen 1683 en 1691 vijf kinderen geboren, van wie enkele al op jonge leeftijd overleden. Ook zijn vrouw kwam te overlijden, waarna hij een tweede maal trouwde op 12 januari 1698 met Marijtje Michiels, weduwe woonachtig op de Koepoortsweg. Hij woonde toen zelf op 't Weitje ('t Waaitje, nu de Veemarkt). Na dit huwelijk kocht hij het huis Bethlehem. Op 8 januari 1700 breidde hij zijn bezit verder uit door de koop van een stuk land (nr. 84 en 85) ten westen van huis Bethlehem van Jan Hendriksz. Bilderbeecq, die dit bij de verkoop van 1698 had verworven.⁵⁸ Beide personen woonden toen aan de Koepoortsweg in Hoorn. In dat jaar verhuisde Johannes Bruijn naar het huis Bethlehem want in het register van lidmaten van de NG-kerk werd het echtpaar in 1700 in de Bangert toegevoegd.⁵⁹ Het huis Bethlehem met de grond daarbij liggend, bleef lange tijd in zijn bezit, maar hij heeft hier maar korte tijd gewoond. In een akte uit 1708 wordt hij als afkomstig uit Hoorn aangeduid.⁶⁰ Ook in 1724 wordt

53 WFA, Archief Stede Westwoud, toeg.nr. 0094, inv.nr. 120, fol. 168; WFA,ORA, inv.nr. 4741, fol. 347.

54 WFA, ORA, inv.nr. 4741, fol. 423. Frans Cloek is begraven op 2 oktober 1703.

55 Zie: <http://vocopvarenden.nationaalarchief.nl/detail.aspx?ID=397297>. De konstabel zorgde ervoor dat de kanonnen als ze niet werden gebruikt stevig waren vastgebonden en tijdens storm niet konden gaan rollen. Hij moest om de week vier of vijf keer het kruit keren en de vaten met kruit rollen om te voorkomen dat het kruit ging klonteren. Hij was ook verantwoordelijk voor de handwapens aan boord. Hij gaf leiding aan een of meer konstabelsmaten en vijf of zes busschietters.

56 WFA, Archief Stede Westwoud, toeg.nr. 0094, inv.nr. 120, fol. 294.

57 WFA, Archief Stede Westwoud, toeg.nr. 0094, inv.nr. 120, fol. 118; WFA, ORA, inv.nr. 4741, fol. 228.

58 WFA, Archief Stede Westwoud, toeg.nr. 0094, inv.nr. 120, fol. 127; WFA, ORA, inv.nr. 4741, fol. 238.

59 NHA, DTB, inv.nr. 6c. Zie: Website: http://www.vpnd.nl/nh/blokker_dtb.html.

60 WFA, ONA, inv.nr. 0370/013.

hij als woonachtig in Hoorn vermeld. Op 5 juli 1724 is sprake van een schuld van Johannes Bruijn aan Jan Brekeli uit Hoorn van 250 gulden met als onderpand 'een huijs genaamt Bethlehem ende met ooft ende aalbesse boomen welbeplante tuijn'.⁶¹ Nadat ook zijn tweede vrouw was overleden, trouwde hij op 9 februari 1726 een derde maal met Guurtje Claes, een weduwe wonend in de Jodestraat (Jeudje). Hij zelf woonde wederom aan de Koepoortsweg.⁶² Voor notaris Beek in Hoorn legden zij op 21 februari de huwelijkse voorwaarden vast.⁶³ Hieruit valt op te maken dat Johannes Bruijn geen nazaten had en dat Trijntje Joostes, dochter uit een eerder huwelijk van Guurtje, de enige erfgenaam was. Bij een transactie van een van de stukken grond in 1732 is sprake van een belending met de erven van Johannes Bruijn, waaruit we kunnen opmaken dat hij is overleden. Guurtje Claes, de weduwe van Johannes Bruijn, verkocht op 25 mei 1737 'een met ooft ende aalbesse boomen welbeplante thuijn' (nr. 84) aan Cornelis Sijmons. Maats, die in de Bangert woonde.⁶⁴ Op dezelfde dag verkocht ze ook nog een tweede tuin met identieke omschrijving (nr. 85) aan Maarten Sijmons., die eveneens in de Bangert woonde.⁶⁵ In 1738 verkocht ze ook de grond met het huis Bethlehem.

Uit de tijd dat Bethlehem in bezit was van Johannes Bruijn uit Hoorn, dateert een lofgedicht op de Bangert in *Noordhollandsche Arkadia* van Claas Bruin. Het boek verscheen in 1732 en was geschreven naar aanleiding van een reis van Andries Schoemaker, Gerrit Schoemaker en Claas Bruin in 1725. Over de Bangert schrijft Bruin:

*Ziet daar den hof waar van ik heb gewaagt;
De Bangert is 't, die jeders oog behaagt.
Betoovrende en verbaazende bosschagie!
Wie ziet zich zat aan de Aalbesloofplantagie.*

De Bangert moet in deze tijd in het voorjaar een prachtig gebied zijn geweest met uitgestrekte boomgaarden met aalbessen. De eerste kassen verschenen pas in de 19de eeuw.

11.7 De bewoners van huis Bethlehem

Op 20 januari 1738 verkocht Guurtje Claes 'een huijs genaamt Bethlehem ende een met ooft ende aalbesse boomen welbeplante tuijn daar agter' (nr. 78) aan Cornelis Meijnderts. uit Lutjebroek.⁶⁶ Niet lang na de verkoop, op 21 april 1738, bezocht dominee Sebastiaan Centen het huis. Hij stelde vast dat het voormalige klooster 'noch voor een groot gedeelte in wezen en verandert is in een boere-woning' en dat het 'klaar te zien, dat dit huis een overblyfsel is van het klooster Bethlehem, gelyk het ook thans noch by de Huisluiden daar omtrent aldus genoemd word'.⁶⁷ Hij nam de maat van het huis op: 84 voeten lang en 27 voeten breed (ca. 25 bij 8 meter). Verder waren er achter het huis waren nog fundamenten te zien van een gebouw dat breder dan het huis was geweest, die 'ten delen gelyk, ten delen onder den grond' lagen. Het hele gebouwencomplex moest inclusief de woning die er nog stond volgens hem 270 voeten (ca. 81 meter) lang zijn geweest.

Veel valt er niet met zekerheid over Cornelis Meijnderts. te achterhalen. In 1775 wordt hij Cornelis Meijnderts Man genoemd. Pastoor Theodorus Hampzink (1762-1781) spreekt van een zekere Cusman. Hij vertelt in zijn aantekeningen dat 'daar staat nog een stuk van een klooster, welke bij mijn teid, een zekere Cusman toebehoorden'. Hij schrijft verder dat iemand deze Cusman voor het huis en

61 WFA, Archief Stede Westwoud, toeg.nr. 0094, inv.nr. 121, fol. 85r.

62 In het verpondingsregister van 1731 wordt hij als bewoner vermeld van een huis dat in twee delen is bewoond. In het ene deel woonde hij; het andere verhuurde hij. In Westerblokker staat hij bij de Bangert vermeld van 'een huijs nevens eenige thuijnen' die hij verhuurde.

63 WFA, ONA, inv.nr. 2399, d.d. 21 feb. 1726.

64 WFA, Archief Stede Westwoud, toeg.nr. 0094, inv.nr. 122, fol. 75r; WFA, ORA, inv.nr. 4743, fol. 445.

65 WFA, Archief Stede Westwoud, toeg.nr. 0094, inv.nr. 122, fol. 75v; WFA, ORA, inv.nr. 4743, fol. 446.

66 WFA, Archief Stede Westwoud, toeg.nr. 0094, inv.nr. 122, fol. 77v; WFA, ORA, inv.nr. 4744, fol. 6.

67 Velius, *Chronyk van Hoorn*, 363.

de tuin 2400 gulden had geboden en dat het huis aan huur ongeveer 120 gulden kon opbrengen. Cornelis Meijnderts woonde in 1738 in Lutjebroek, maar is in 1695 (gedoopt 24 april 1695) geboren in de Bangert als zoon van Johannes Meijnderts en Agatha Pieters. Hij had een broer Meindert Jansz. Boon die getrouwd was met Trijn Jacobs. In 1734 werd een van hun kinderen gedoopt in Lutjebroek onder de speciale vermelding 'ex Bangert, in absentia R. d. Zitert'. Vanwege de afwezigheid van de pastoor van Westerblokker werd het kind in Lutjebroek gedoopt, waar broer Cornelis Meijnderts in die tijd woonde. Cornelis keerde in 1738 naar de Bangert terug.

Op zeker moment heeft ene Stijntje Jans, de weduwe van Jan Gerrits Hem, bij hem enkele kamers in het huis betrokken. Het huis werd nu in twee delen bewoond. Of ook Jan Gerrits Hem nog enige tijd in het huis heeft gewoond, is niet bekend. Gezamenlijk stelden Cornelis Meijndertsz. Man en Stijntje Jansdr. op 1 juni 1775 een testament op bij notaris Poulus Streek in Oosterblokker.⁶⁸ Zij gaven aan 'uijt vrije ende onbedwongene wille genegen te sijn omme gesamentlijk bij testament van hunne naa te latene goederen (...) elkanderen over en weder ende sulx de eerststervende de langstlevende van hun beijde te nomineren ende te institueren tot sijne ofte haare eenige ende universeele erfgenaam, ende dat in alle goederen, roerende en onroerende, niet van uijtgesondert'. Ze hadden beiden geen kinderen. Enkele maanden later overleed Cornelis. Stijntje Jansdr. stelde op 15 oktober 1775 een nieuw testament op waarin zij haar nicht in Zwolle als enige erfgenaam vastlegde.⁶⁹

Stijntje was de erfgenaam van het huis, maar had verder weinig bezittingen. In 1780 leende zij 300 gulden bij Claas Cornelisz. Kistemaker, molenaar in de Bangarter Molen in de ban van Oosterblokker (nu de Krijgsman), met als onderpand 'een huijs en erve met een ooft en aalbesse boomen beplante thuijn daar aan en agter (...) geneemt Bethlehem'.⁷⁰ Dit is de laatste maal dat we in de bronnen de naam Bethlehem voor het huis vernemen. In 1785 besloot ze het huis te verkopen. Op 16 februari 1785 verkocht zij 'een huijs en erve met een met ooft en aalbesse boomen beplante thuijn daar aan en agter gelegen' voor 1650 gulden aan Jacob Bruijn, die in de Bangert woonde.⁷¹ Als voorwaarde werd vastgelegd dat 'de verkoopster het recht ende vrijheijdt sal hebben om in de twee afterste vertrekken van het huijs met der woon te blijven haar leven lang gedurende en mitsdien het vrije gebruik van bak, put, secreet en bleekveldt moetende genieten'. Bij het huis lagen dus een regenwaterbak, waterput, secreet en een bleekveld. Zij woonde nog enkele jaren in de achterste twee kamers van het huis. In het register van de 40^e penning van verkoop van meubels en inboedels staat op 25 april 1788 vermeld dat 'de meubelen en 't inboel (...) ten huuse van Stijntje Jans in de Bangert' is verkocht voor 80 gulden.⁷² Waarschijnlijk betrof de verkoop een deel van de nagelaten inboedel van Cornelis Meijndertsz. Stijntje overleed in 1790 (begraven 5 juli 1790). Na haar overlijden is het achterste gedeelte van het huis afgebroken, want Abbing vermeldt dat hij in 1841 van de buurtbewoners vernam dat het huis in 1793 was ingekort.⁷³ Hij stelde vast dat het huis 30 voet (ca. 9 meter) korter was dan bij de opmeting van Centen in 1738 het geval was.

Waarschijnlijk is Jacob Cornelisz. Bruijn na het overlijden van Stijntje in het huis Bethlehem gaan wonen. Hij trouwde een eerste maal met Neeltje Dop en kreeg uit dat huwelijk drie kinderen, Dieuwertje, Pieter en Neeltje. Zijn eerste vrouw is voor 1793 overleden. Daarna trouwde hij een tweede maal met Neeltje Pieters Horn, alias Baarsen. Uit dit huwelijk werd op 7 september 1793 een dochter Lijsbet geboren, waarbij de ouders woonachtig waren aan de straatweg van Westerblokker. In het register van lidmaten van de NG-kerk in Westerblokker staan in 1794 Jacob Bruijn en zijn vrouw als wonend in de Bangert vermeld.⁷⁴ Zij zijn dus eind 1793 of in 1794 naar dit huis verhuisd. Ook zijn tweede vrouw overleed, namelijk in 1797 (begraven op 11 mei 1797). Hierna trouwde Jacob nog een derde maal op 21 oktober 1798 met Grietje Hendriks Krab, afkomstig uit Zwaag. Uit dit huwelijk kwamen geen kinderen voort. Bij dit huwelijk staat aangegeven dat Jacob in de Bangert woonde. De echtelieden stelden

68 WFA, ONA, inv.nr. 0385/190.

69 WFA, ONA, inv.nr. 0385/200.

70 WFA, ORA, inv.nr. 4746, fol. 171.

71 WFA, Archief Stede Westwoud, toeg.nr. 0094, inv.nr. 124, fol. 4v; WFA, ORA, inv.nr. 4746, fol. 306.

72 WFA, Archief Stede Westwoud, toeg.nr. 0094, inv.nr. 124.

73 Abbing, *Geschiedenis der stad Hoorn*, 136.

74 NHA, DTB Blokker. Website: http://www.vpnd.nl/nh/blokker_dtb.html

op 1 oktober 1809 hun testamenten op.⁷⁵ Jacob benoemde zijn kinderen en zijn vrouw als erfgenamen. Grietje legde haar man als erfgenaam vast en indien hij was overleden en zij niet was hertrouwd, zouden de kinderen uit zijn eerste huwelijken de erfgenamen zijn. Ze begunstigde verder speciaal Neeltje Bruijn die ‘al het goud, zilver en klederen tot haar testatrices lijf toevoerende’ zou erven.

Bij het overlijden van Jacob op 17 juli 1815 staat vermeld dat hij woonde in huis nr. 73 en dat is een huis aan de Bangert enkele percelen ten oosten van huis Bethlehem. Nergens uit de bronnen blijkt dat hij in bezit was van nog een ander huis in de Bangert. Hij komt in de *Legger en Stukboek der Landen en Quohier der Huijzen over Westerblokker* dat is bijgehouden van 1788 tot 1811 uitsluitend als eigenaar van huis nr. 83 (Bethlehem) voor.⁷⁶ Aannemelijk is dat hij nog altijd in huis Bethlehem woonde. Grietje hertrouwde na het overlijden van haar man op 12 januari 1817 met Klaas de Boer, tuinder in Westerblokker. Het huis is vermoedelijk omstreeks deze tijd verkocht, maar de transport- en hypotheekregisters zijn niet voortgezet na 1811.

11.8 Huis Bethlehem in de 18de en 19de eeuw

11.8.1 Verbouwingen

Bij de opgraving kon worden vastgesteld dat in de 18de en 19de eeuw diverse verbouwingen aan het huis hebben plaatsgevonden. In de zuidoosthoek van het huis lag aanvankelijk nog altijd de kleine voorraadkelder van het klooster. Hieruit komen diverse keramische voorwerpen die dateren uit de tijd dat Cornelis Meijndertsz. in het huis woonde. In totaal zijn minimaal 35 voorwerpen geteld. Het steengoed omvat een bord, een kan en een pot. Het ongedecoreerde bord staat op een standring en is gemaakt in het Westerdal (s2-bor-1). Het roodbakkerd aardewerk bestaat uit zes borden, twee grapes, een kop, een pot en een test. Twee van de borden zijn van Nederrijns aardewerk (r-bor-7). Drie borden staan op een standring; één van deze is voorzien van een ringeloorversiering (r-bor-3). Van witbakkend aardewerk zijn twee grapes, een kandelaar en een olielamp. De groen geglazuurde olielamp is bijna compleet bewaard gebleven (w-oli-2). De majolica is een kleine groep met één bord en één kom. De faience vormt juist een grote groep: zes borden (meest schotels), een kom, zes koppen en een scheerbekken. Alle kopjes zijn voorzien van een blauwe beschildering. Op een van de schotels staat een landschap met herten. Een bord dat compleet is teruggevonden, is een etensbord en is voorzien van een eenvoudige beschildering in blauw, groen en roodbruin. Tot slot is Chinees porselein met één fragment van een schotel aanwezig. Uit de kelder komen verder vijf pijpenkoppen, enkele fragmenten van wandtegels, een stukje vensterglas en een paar scherven van glazen flessen. Op basis van de vondsten kan worden vastgesteld dat de voorraadkelder omstreeks 1750 buiten gebruik moet zijn gesteld.

moet zijn gesteld.

Een belangrijke toevoeging aan het huis was een grote inpandige voorraadkelder van bijna 4 bij 2,5 meter, gemetseld met wanden van gele bakstenen (18x7x3½ cm) met harde trasmortel. Inwendig waren de wanden van de kelder gestuct en van een lichtblauwe verflaag voorzien. Op de vloer lagen deels afwisselend rood en bruin geglazuurde plavuizen en deels afwisselend groen en geel geglazuurde plavuizen. De kelder was dichtgestort met puin tijdens de afbraak van het huis. De aanleg van de kelder kan niet preciezer worden gedateerd

11-10 In de boerenwoning werd in de 18de eeuw een grote voorraadkelder aangelegd met op de bodem plavuizen in verschillende kleuren. De wanden waren gestuct en beschilderd met blauwe verf.

75 WFA, ONA inv.nr. 0392/022 en 0392/023.

76 WFA, Archief Dorp en Gemeente Blokker, toeg.nr. 0403, inv.nr. 23; zie ook: inv.nr. 20.

11-11 Eenvoudig gebruiks aardewerk uit de kleine voorraadkelder in de boerenwoning. Linksboven een bord van Nederrijns aardewerk. De overige voorwerpen behoren tot de Delftse faïence. De voorwerpen zijn weggegooid omstreeks 1750, in de tijd dat Cornelis Meijndertsz. in het huis woonde.

dan 18de eeuw. Het is waarschijnlijk dat de nieuwe kelder is gemaakt na opheffing van de oude kleine kelder, dus omstreeks 1750.

In het huis is geheel in de noordwesthoek een kleine waterbak aangebracht. Deze was net als de grote voorraadkelder gemetseld met gele bakstenen met schelpkalkmortel. De bak had een afmeting van 1,5 bij 1 meter. Deze is vermoedelijk in de 18de eeuw aangebracht, in de tijd dat het huis in twee delen werd bewoond.

11.8.2 De verbouwing van 1793

Bij de opgraving kon worden vastgesteld dat het huis inderdaad op zeker moment is ingekort. De oorspronkelijke lengte van 24 meter, zoals die nog door Centen in 1738 werd opgemeten, is gewijzigd in 16 meter. Dat houdt in dat een min of meer vierkant gedeelte (inwendig ongeveer 6 meter breed en 7 meter lang) werd afgebroken. Het huis werd voorzien van een nieuwe zuidmuur. Volgens Abbing vond dit plaats in 1793.

De waterput naast het huis, die reeds in de 17de eeuw was gemaakt, bleef gedurende de 18de eeuw in gebruik. In 1785 is nog sprake van deze put. Uit een afvallaag met as in de put komt een hoeveelheid 18de-eeuwse keramiek die een beeld geeft van de materiële cultuur van de bewoners. Mogelijk is het de huisraad van Stijntje Jans, waarmee de put na haar overlijden in 1790 is gedempt. De scherven van minimaal 31 voorwerpen zijn aangetroffen. Het steengoed omvat slechts een kan en een fles. Roodbakkend

aardewerk vormt de grootste groep met zeven bakpannen, vijf borden, zeven grapes, twee koppen en een test. De bakpannen zijn een typisch model van de productie in Bergen op Zoom: een hoge kraagrand, massieve steel en een bodem op korte poten (r-bak-6). Enkele van deze pannen zijn compleet uit de put naar boven gekomen. Drie borden behoren tot het Nederrijnse aardewerk dat zich kenmerkt door een platte bodem en een eenvoudige slibversiering (r-bor-10). Een ander bord is waarschijnlijk in Bergen op Zoom gemaakt en staat op een standring (r-bor-3). Ook een van de grapes komt uit die productieplaats. De voor deze productieplaats typerende rand wordt als BOZ-rand aangeduid (r-gra-11). Vier andere grapes hebben een steile hoge wand en één oor (r-gra-49). De twee koppen hebben inwendig een ringeloorversiering en komen mogelijk uit Friesland (r-kop-4). De test heeft een vierkante bak (r-tes-2). Het witbakkend aardewerk omvat slechts één grape. Ook majolica is met maar één bord aanwezig. De faience omvat drie borden en een kop. Tot slot is een fragment van een porseleinen kopje aanwezig. Een fraaie vondst uit de put is een complete glazen fles met een bol model. Uit de put komen verder vier pijpenkoppen, fragmenten van enkele wandtegels en enkele metalen voorwerpen: drie messen, een schaar, een gesp, een driehoekige balansschaal, een spijker en een deur- of kistbeslag. Twee messen zijn voorzien van een merk op het lemmet. Geheel bovenin de put is tot slot een duit uit West-Friesland uit 1716 afkomstig, die vermoedelijk met grond waarmee de put is gedempt, is meegekomen.

De waterput naast het huis werd vervangen door een rechthoekige waterkelder achter de nieuwe zuidgevel van het huis. Deze was gemetseld met gele bakstenen met harde trasmortel. De kelder, waarin regenwater van het dak werd opgevangen, had een afmeting van 2,85 bij 1,30 meter. In de vulling zijn enkele metaalvondsten gedaan, die deels tijdens het gebruik in de kelder zijn beland en deels met grond zijn meegekomen waarmee de kelder is gedempt. De vondsten omvatten onder andere een musketkogel, een knoop, een vislood, twee gespen, een Heller (munt) uit 1821, een 17de-eeuwse duit uit Thorn en een

11-12 Eenvoudig gebruiks aardewerk uit de waterput naast de boerenwoning. Twee bakpannen en een bord op standring zijn van roodbakkend aardewerk. Het kleine bord met slibversiering behoort tot het Nederrijns aardewerk. Mogelijk zijn de voorwerpen afkomstig van Stijntje Jans die in 1790 overleed.

cent uit 1902. Deze laatste vondst geeft aan dat de waterkelder tot in de 20ste eeuw in gebruik is gebleven.

11.8.3 Het erf naast en achter het huis

Ten oosten van het huis zijn enkele zwaar verstoorde funderingsresten van een bijgebouw aangetroffen. In de fundamenteën waren bakstenen van diverse formaten verwerkt. De ouderdom en functie van het gebouw zijn niet vast te stellen, want dit wordt in de historische bronnen niet vermeld.

Vrijwel alle gebouwen, muren en andere resten uit de kloostertijd ten zuiden van het huis zijn reeds bij afbraak van het klooster verdwenen. Een uitzondering vormt de bakstenen brug aan de zuidwestkant van het terrein. Het poortgebouw boven de brug is vermoedelijk al snel afgebroken, maar de brug bleef behouden. Dit blijkt uit het 18de-eeuwse vondstmateriaal dat tussen het slooppuin is aangetroffen. Hiertussen bevinden zich fragmenten Nederrijns aardewerk, scherven van potten van steengoed uit het Westerwald, roodbakkend aardewerk uit Bergen op Zoom en een fragment van een theepot van industrieel rood aardewerk. De vondsten wijzen op een afbraak rond 1800. Op de kadastrale kaart van 1824 staat de sloot waarover de brug heeft gelegen nog wel aangegeven als perceelsgrens. Waarschijnlijk bleef een greppel ter plekke aanwezig.

De sloot die de noordelijke helft van de zuidelijke helft van het terrein scheidde, waar in de tijd van het klooster de insteekhaven lag, is in de 18de eeuw gedempt met een grote hoeveelheid afval. Hier van is bij het onderzoek een deel verzameld. Als materiaalsoorten zijn aanwezig: steengoed, roodbakkend aardewerk, witbakkend aardewerk, majolica, faience en Chinees porselein. Industrieel gemaakte keramiek ontbreekt. Op basis daarvan kan de demping omstreeks 1750 worden geplaatst. Een van de aangetroffen pijpenkoppen is voorzien van een merk dat na 1745 voorkomt. Onder de vondsten bevinden zich veel complete voorwerpen. We noemen hier slechts enkele om een beeld van de materiële cultuur van de bewoners te geven. Bijzonder fraai is een zeer groot model Delftse schotel met Chinese beschildering (diameter 39 cm). Op de spiegel staat een bloemenvaas. Een ander voorwerp is een groot bord van Nederrijns aardewerk met op de spiegel stippen (diameter 34 cm). Een derde bord is van Friese majolica met op de spiegel een afbeelding van een pauw in paarse en gele verf. De sloot heeft verder twee strijkglazen opgeleverd. Uit de vulling komen ook enkele munten waaronder een liard van Stavelot van Ferdinand van Beieren uit de periode 1612-1650 en een Zweedse öre uit 1728.

Niet alleen de grote dwarssloot, maar ook diverse andere greppels zijn in de 18de en 19de eeuw opgevuld met grond en afval. Een van deze is een greppel die in oost-west richting lag ter hoogte van de locatie waar tijdens het bestaan van het klooster de zuidelijke kloostermuur stond. Deze greppel is begin 19de eeuw gedempt. Uit deze greppel komen scherven industrieel wit aardewerk, industrieel rood aardewerk, industrieel steengoed uit Engeland (saltglazed stoneware), Europees porselein en roodbakkend aardewerk met BOZ-stempels (Bergen op Zoom). We noemen alleen enkele opvallende vondsten. Voor onderzoek naar keramiek en handel in de 18de eeuw is interessant om te vermelden een kachelpan met stempel TVT. Kachelpannen komen als vorm voor vanaf de 18de eeuw en waren speciaal bedoeld om op een fornuis te koken. De pan had een platte bodem. Ze werden in verschillende keramiekcentra geproduceerd. Het stempel TVT staat voor Teunis van Tellingen die in de periode 1778-1812 een aardewerfabriekje in Arnhem bezat.⁷⁷ De vondst toont aan dat producten van deze firma tot in Westerblokker werden verhandeld. Een ander voorwerp dat met zekerheid aan een productieplaats valt toe te schrijven, is een bord met op de spiegel de tekst 'eet met smaak makkum 1772'. Het bord is beschilderd door Gatse Sytses bij de firma Tichelaar in Makkum in 1772. Een andere opvallende vondst is een fragment van een groen geglazuurde pot met tuit met kerfsneeuversiering. Deze pot is gemaakt in Friesland en is als bodemvondst zeldzaam. Uit de greppel komen ook de scherven van een Italiaanse plooschotel in compendario-stijl, die dateert uit de eerste helft van de 17de eeuw en kennelijk lang in gebruik is geweest voordat deze werd weggegooid. Ook een serie wandtegels met landschappen in cirkels in mangaankleurige beschildering behoort tot de vondsten. Tot slot heeft de sloot erg veel flessen met bol model opgeleverd. Hoewel deze als wijnflessen worden bestempeld, is het zeer goed mogelijk dat deze secundair zijn gebruikt voor bessensap van de vele aalbessenbomen die hier stonden.

77 Van der Meulen en Smeele, 'Namaak bekroond', 8-9.

11-13 In de 18de eeuw is een sloot op het terrein gedempt. In de vulling is zeer veel keramiek gevonden, waaronder deze vier borden van faience (Delft), majolica (Friesland) en roodbakend aardewerk (Nederrijns gebied in Duitsland).

11.9 De bewoners in de 19de eeuw

Voor de 19de eeuw beschikken we voor het eerst over gegevens uit het kadaster. Het transport- en hypotheekregister van Westwoud, waaronder Westerblokker viel, werd voortgezet tot 1811. In 1811 werd landelijk besloten tot invoering van kadastrale administratie naar Frans model. In 1812 werd begonnen met het maken van kadastrale kaarten, maar de werkzaamheden verliepen erg traag. In 1825 kwamen de werkzaamheden in een stroomversnelling en de meeste minuutplannen dateren uit de periode 1826-1831. Het minuutplan van Westerblokker dateert uit 1824. Het huis Bethlehem staat hierop als een rechthoekig gebouw even verwijderd van en haaks op de Bangert weergegeven, wat klopt met de archeologische resultaten. De nummering van de percelen is gewijzigd ten opzichte van die in de verpondingsregisters. Perceel nr. 83 is nu gesplitst in drie kadastrale nummers: 96, 97 en 98 (huis en erf). In 1832 trad het Kadaster in werking. Uit de periode tussen 1811 en 1832 zijn in Westerblokker geen gegevens van eigenaars overgeleverd.

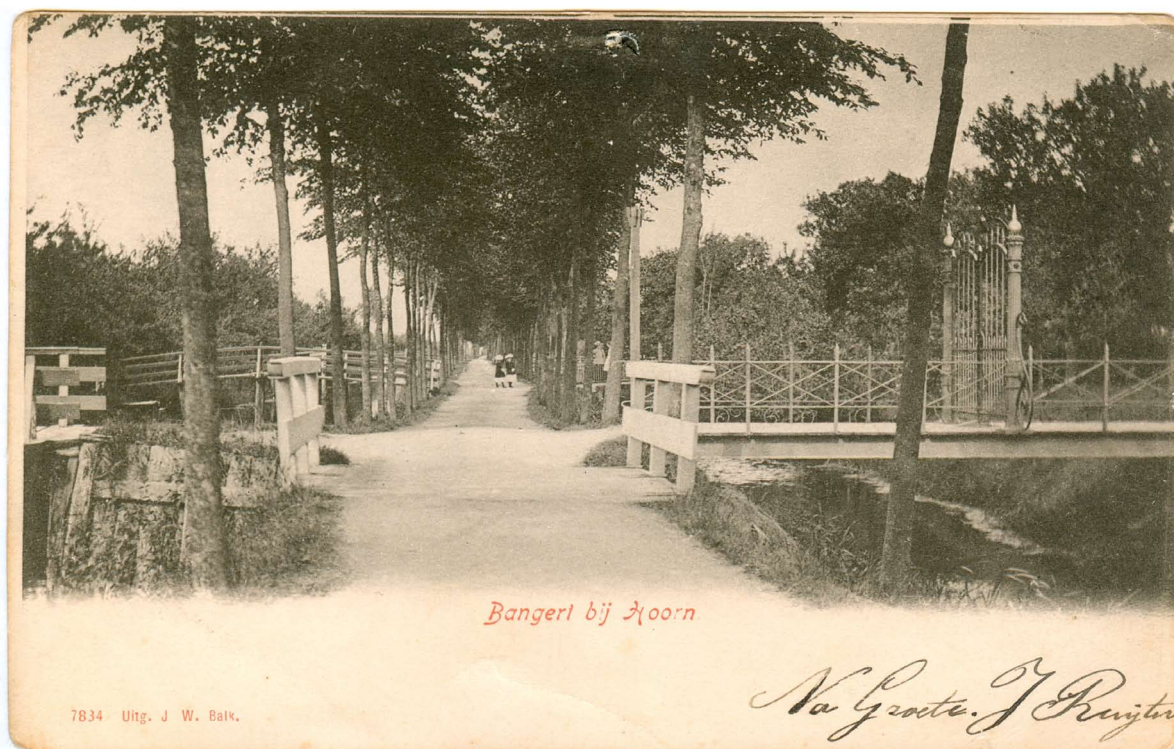
In de oudste aanwijzende tafel uit 1832 vernemen we de eigenaar van het huis: Klaas Balk. Abbing bezocht het huis in 1841 toen Klaas Balk hier woonde. Het is onbekend wanneer en op welke wijze hij het huis heeft verworven. Grietje Krab, de weduwe van Jacob Bruijn, hertrouwde in 1817 en waarschijnlijk is het huis daarna verkocht. Vervolgens kwam het in handen van Klaas Balk, een telg uit een familie van tuinders waarvan nazaten tot op de dag van vandaag aan de Bangert wonen. Wouter Balk, de vader van Klaas, vestigde zich in de Bangert na zijn huwelijk in 1794 met Geertje Jans Groot die

uit de Bangert afkomstig was. Klaas was een van de kinderen uit een groot gezin. Hij werd geboren op 10 december 1802 en trouwde in Westerblokker op 14 mei 1829 met Maartje van Wijk, afkomstig uit Schellinkhout. Ze kregen veertien kinderen, van wie aan aantal op jonge leeftijd overleed. Maartje van Wijk overleed op 20 juli 1846. Tussen 1844 en 1847 overleden ook nog eens drie kinderen. Het moeten zware jaren zijn geweest, die hun tol eisten bij Klaas. Hij overleed op 2 oktober 1853. Enkele kinderen werden bij familieleden ondergebracht. Vermoedelijk bleef zoon Wouter, die bij het overlijden van zijn vader 20 jaar oud was, nog enkele jaren in het huis wonen.

In 1857 werden het huis en de bijbehorende tuingarden aan tuinder Jan Dirksz. Koeman verkocht. Hij was geboren in Westerblokker op 10 september 1835 als zoon van Dirk Koeman en Aarjaantje Zijp. Op 1 mei 1856 trouwde hij met Aafje Ruiter uit Zwaag. Ze was een dochter van Klaas Ruiter en Barber Hoorns. Wouter Balk was een van de getuigen bij het huwelijk. In 1860 overleed Aafje en een jaar later ook dochter Barber. Jan Dirksz. Koeman hertrouwde in Berkhout op 16 april 1863 met Aafje Loots, die nog maar 19 jaar oud was. Een jaar later verkochten ze het huis en verhuisden vermoedelijk naar Venhuizen, waar Jan in 1875 overleed.

De verkoop in 1864 vond plaats aan de schoonbroer uit het eerste huwelijk van Jan Dirksz. Koeman. Tuinder Willem de Jong uit Blokker was de koper. Hij was op 2 mei 1852 getrouwd met Trijntje Ruiter, dochter van Klaas Ruiter en Barber Hoorns. Trijntje was een zus van Aafje. Willem de Jong was geboren in Blokker op 31 mei 1827 als zoon van Tijmen Willemsz. de Jong en Neeltje Lodewijks Dimmendaal. Trijntje overleed in 1877, waarna Willem hertrouwde op 21 september 1879 met Trijntje Timmerman. Uit het kadaster blijkt dat Willem de Jong in 1886 een schuur op het erf heeft gebouwd waarna de kadastrale nummers 97 en 98 wijzigden in respectievelijk 856 en 857. Op 23 mei 1891 overleed hij, waarna het huis en erf in 1892 overgingen naar dochter Barber en schoonzoon Willem Demmendaal.⁷⁸

Tuinder Willem Demmendaal was geboren in Zwaag op 21 september 1862 als zoon van Klaas Demmendaal en Aaltje Godvliet. Hij trouwde in Blokker op 26 april 1885 met Barber de Jong, de dochter van Willem de Jong. In 1892 namen zij het huis over. Hun huwelijk strandde echter want op 18 april 1908 vroegen zij een echtscheiding aan, waarvan de akte op 30 mei werd opgesteld. Nog geen maand later hertrouwde Willem met de 21-jarige Guurtje Heijligers uit Hoorn. Ook Barber hertrouwde, na-

Bangerl bij Hoorn

7834 Uitg. J. W. Balk.

Na Grootte. J. Ruijter

11-14 De Bangert omstreeks 1900, kijkend richting het oosten. De brug met het smeedijzeren hek gaf toegang tot de tuinderswoning Bethlehem.

78 De gegevens van de eigenaars en bewoners na 1892 zijn afkomstig uit: Bruijns en Broers, *Bangerl & Koewijzend*.

melijk in 1909 met Pieter de Ruiter uit Hoogwoud. Willem overleed in Zwaag op 5 mei 1940 en Barber in Nibbixwoud op 29 juli 1941. In de tijd dat Demmendaal en zijn vrouw in het huis woonden, kregen zij bezoek van Fredrik Pijper, die hierover in 1894 verslag deed.

Op 18 januari 1906 vond een publieke verkoping van het huis plaats, zoals blijkt uit een advertentie die in De Nieuwe Hoornsche Courant verscheen. Het wordt omschreven als een 'huismanswoning, ingericht voor bessensapfabriek met schuur en erf, waarop 2 nieuwe regenwaterbakken, benevens uitmuntenden ooft- en aal-

bessentuin'. Twee maanden later, namelijk op 16 maart 1906, werd ook de gehele tuinmansinventaris publiek verkocht. Het huis is gekocht door Gerrit Cornelis van Leyden uit Krommenie. Hij trouwde op 27 april 1888 met Teuntje Haan van Terschelling. Na zijn overlijden in 1916 zette zijn weduwe het tuindersbedrijf voort. In 1932 ging het huis over naar zoon Cornelis (Krelis) van Leyden. Hij liet het oude huis Bethlehem, dat nog een restant van het klooster was, slopen en een nieuw huis bouwen. Tevens bouwde hij twee druivenkassen, een warenhuis (een kas), twee trekkasjes (voor tulpen), een schuur

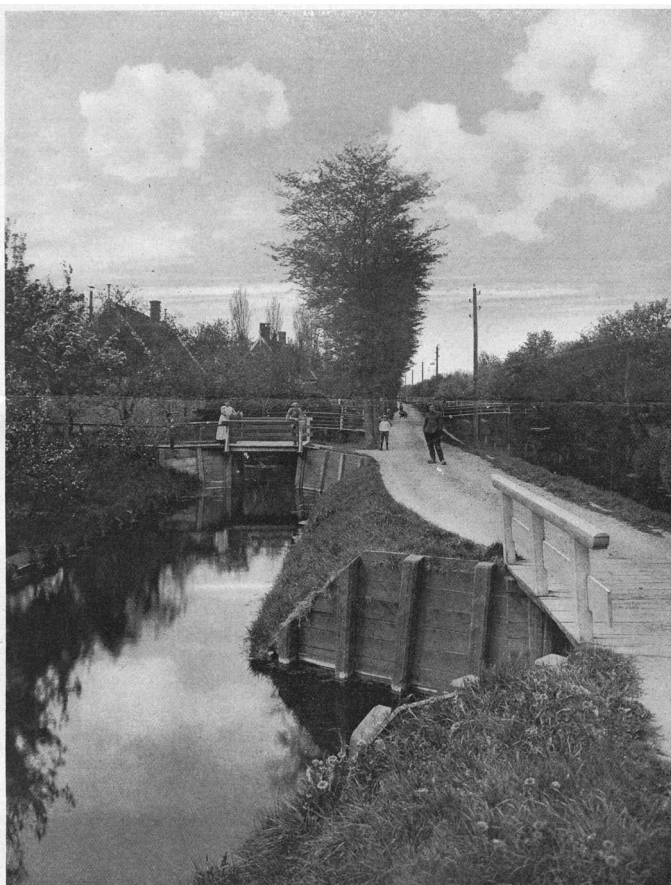
en een ketelhuis. In 1953 werd dit huis overgenomen door Willem van Leyden die het in 1977 overdeed aan het bedrijf fa. P. Kooijman. De eigenaar was getrouwd met een dochter van Van Leyden. In 2005 is ook dit huis gesloopt en het nieuw gebouwde huis is nog altijd in bezit van de familie Kooijman.

De Bangert veranderde in de tweede helft van de 19de eeuw in een gebied met veel kassen, die toen vaak warenhuizen werden genoemd. Het was daarmee een van de eerste gebieden in Nederland waar deze modernisering plaatsvond. Dit bleef niet onopgemerkt. In het weekblad Buiten verscheen in 1913 een artikel onder de titel 'De Bangert in bruidstooi' en een tweede in 1917 getiteld 'een vruchtenparadijs'. Beschreven staan de vruchten en gewassen die werden gekweekt, waaronder appels, pruimen, peren, rode bessen, witte bessen, zwarte bessen, hazelnoten, kruisbessen, aardbeien, druiven, slabonen en snijbonen. De vaste fotograaf van het blad, C. Steenberg, nam diverse fraaie foto's waaronder een foto met gezicht op de Bangert richting het

Bangert (Westerblokker).
De Notaris P. BOS te Hoorn, zal op Donderdag 18 Januari 1906, 's avonds 6 uur, ten huize van den heer J. W. BALK, in de Bangert, *publiek verkoopen:*
Een hecht gebouwde HUISMANS-WONING, ingericht voor Bessensapfabriek met SCHUUR en ERF, waarop 2 nieuwe Regenwaterbakken, benevens uitmuntenden OOFT- en AAL-BESSENTUIN in de Bangert onder Blokker, samen groot 1 hectare 55 aren 60 centiareen.
Aanvaarding van de Tuinderij bij de betaling der kooppenningen en van Huis met Schuur en Erf 1 Mei 1906.
Inmiddels uit de hand te koop, te bevragen bij den eigenaar den heer W. DEMMENDAAL in de Bangert onder Blokker.

BOELHUIS.
De Not. P. BOS, te Hoorn, zal op Vrijdag 16 Maart 1906, 's morgens 10 uur, ten huize van den Heer W. DEMMENDAL in de BANGERT (gem. BLOKKER)
om contant geld publiek verkoopen:
den geheelen net onderhouden tuinmansinventaris, waaronder bessenschuit, diverse ladders, manden kisten, sleden, hand en spauzagen, schoppen, schrapers, sproeimachine (systeem Carl Platz) kruiwagen, broeramen, kippenhok, pullenhokken, bijenkorven en kast, zeilen, een vruchtenpers en verdere vruchtensapfabriekebenooidigheden enz, benevens eenig huisraad, waaronder schrijfbureau, kabinet, fornuis enz. Breeder bij biljetten omschreven.

11-15 Advertenties uit 1906 in De Nieuwe Hoornsche Courant waarin wordt aangekondigd dat het huis met schuur, erf en bessentuin van W. Demmendaal en tevens zijn tuinmansinventaris publiek wordt verkocht.

11-16 Foto van de Bangert, kijkend richting het westen, gepubliceerd in weekblad Buiten in 1919. De brug aan de linkerkant gaf toegang tot perceel Bangert 40. Op de brug staan de kinderen Crelis en Willem van Leyden, die in de tuinderswoning Bethlehem woonden.

westen.⁷⁹ Op de voorgrond is de doorvaart tussen de Kleine en de Grote Wijzend te zien ter hoogte van het huis Bethlehem. Op de brug aan de linkerkant staan de kinderen Crelis en Willem van Leyden die in het huis opgroeiden.

11.10 Het huis van Balk

Perceel C88 (voorheen nr. 78) bleef lang onbebouwd. Het was in 1832 eigendom van Maarten Jong, bouwman uit Zwaag. Hij deed dit perceel in 1840 over aan Jan Balk, tuinman uit Westerblokker. Deze Jan Balk liet in 1855 een huis op het erf bouwen (nieuw kadastraal nr. C433 en C434).⁸⁰ Dit tuindershuis bestaat nog altijd en nu is nu een gemeentelijk monument. Het heeft een rechthoekige plattegrond en bestaat uit één bouwlaag onder een zadeldak. Bijzonder aan het huis is vooral de aanwezigheid van een fraaie smuiger. Deze is voorzien van drie mangaankleurige tableaus met bloemvazen. In de schouw zijn verder zogenaamde landschapjes in het lof verwerkt. Deze mangaankleurige tegels vertonen een centrale achtkantige voorstelling met landschap binnen een omlijsting met servetwerk. Tot slot zijn banden met mangaankleurige randtegels aanwezig van zogenaamde tulphalfjes. De tegels zijn vermoedelijk Fries fabricaat en zijn typerend voor de 19de eeuw. In het huis hebben vijf generaties van de familie Balk gewoond en momenteel wordt het huis bewoond door mevrouw A. Balk-Knaap. Achter het huis werd in 1909 een kas gebouwd van 65 meter lang en 10 meter breed.⁸¹

11.11 Besluit

In dit hoofdstuk is de geschiedenis van het kloosterterrein en vooral het huis Bethlehem vanaf eind 16de eeuw tot het heden gevolgd. Aanvankelijk werd de grond verhuurd. In 1603 vonden verbouwingswerkzaamheden aan het huis plaats om het tot een geschikt woonhuis te maken. De voormalige kloostergrond werd omgevormd tot tuinbouwgebied, met vooral aalbessenbomen. In de jaren daarna vonden veel werkzaamheden plaats waaruit blijkt dat het huis een rieten dak had, naast het huis een boomgaard lag en op het terrein een grote hooiberg aanwezig was. In 1698 besloot de stad Hoorn het bezit in delen te verkopen. Op basis hiervan is de ligging van de oorspronkelijke kloostergrond te reconstrueren. De eigenaars en bewoners van het huis Bethlehem kunnen in de bronnen grotendeels worden achterhaald. In 1780 vernemen we voor het laatst de naam Bethlehem. Na 200 jaar raakte de kloosternaam in de vergetelheid. Professor Pijper deelde in 1894 mee dat de bewoners aan de Bangert nog wel wisten waar het klooster had gestaan, maar geen naam wisten te noemen. In 1908 werd de naam nieuw leven ingeblazen door het RK kerkbestuur van Westerblokker. In het dorp verrees een nieuw klooster van de 'Congregatie der arme zusters van het goddelijke kind'. De zusters gaven les op de Sint Jozefschool. Het grote gebouw heeft slechts 50 jaar dienst als klooster gedaan. In 1958 kwam het leeg te staan, in 1959 werd de gemeente Hoorn eigenaar en in 1966 werd het gesloopt. Ook dit tweede Bethlehem verdween van de kaart. De herinnering aan beide kloosters wordt echter in Blokker levend gehouden.

79 De collectie Steenberg met glasnegatieven uit de periode 1910-1935 is in 1951 door de Rijksdienst Monumentenzorg verworven. Het belang van de collectie werd toen nog onvoldoende ingezien en bij een grootschalige schoningsactie werden alle negatieven waarop geen monument staat, vernietigd. Achteraf is dit een merkwaardige keuze want juist de foto's waarop geen monumenten staan, zijn bijzonder omdat die locaties niet of nauwelijks door anderen zijn gefotografeerd. Ook de negatieven van de foto's van de Bangert (waaronder mogelijk ongepubliceerde negatieven), die tot de oudste foto's van dit gebied behoren, zijn dus verloren gegaan. De resterende collectie van 2500 negatieven wordt nu beheerd door de RCE.

80 Het huis dateert dus niet uit 1830, zoals wordt verondersteld in: Bruijns en Broers, *Bangert & Koewijzend*, 67.

81 Bruijns en Broers, *Bangert & Koewijzend*, 68.

11-16

Na afloop van de opgravingscampagne van 2005/2006 heeft de kloosterwerkgroep van de Stichting Cultuur Historische Route Blokker het initiatief genomen de opgegraven skeletten van Bethlehem her te begraven in Blokker.

In samenwerking met de Protestantse Kerk Westerblokker is bij de kerk een graftombe gemaakt. Deze protestantse kerk was ten tijde van het bestaan van klooster Bethlehem de katholieke St. Michaëlkerk.

De skeletresten zijn in 45 houten kistjes in de graftombe bijgezet. Op de kistjes is het kruis van de kruisbroeders aangebracht.

Op de graftombe is een beeld van een knielende zuster geplaatst, gemaakt door beeldhouwer H. Bulsing. Ze heeft een gebedenboek in de ene hand en een kruidenmand in de andere hand. Deze mand verwijst naar de in een oude kroniek genoemde zuster Stien, die, aldus de schrijver, zeer verstandig in de medicijnen was.

Op 2 november 2010 is de deksteen op de graftombe geplaatst en is het beeld onthuld.

11-17

In Blokker zijn twee monumenten ter herinnering aan klooster Bethlehem gerealiseerd door de Kloosterwerkgroep van de Stichting Cultuur Historische Route Blokker.

Boven: de graftombe bij de Protestantse Kerk Westerblokker

Onder: op het erf van Bangert 36 is een poort gemetseld, waarbij onder andere bakstenen zijn gebruikt die tijdens de opgraving zijn gevonden. De poort staat op het terrein van klooster Bethlehem.